

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 7 (Nisan/April 2022), s. 381-403.
Geliş Tarihi-Received: 15.03.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 22.04.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1088252

Modernleşmenin Sonucu Olarak Yabancılaşma Olgusu ve Kültürel Yabancılaşma Bağlamında Türk Modernleşmesinin Değerlendirilmesi

Evaluation of Turkish Modernization in the Context of the Phenomenon of Alienation and Cultural Alienation as a Result of Modernization

Yasemin IŞIK*

Öz

Hiçbir toplumsal olay, toplumsal mesele, toplumsal kurum aynı durumda kalmaz. Değişen hayat şartlarında uyumu yakalamak zorunda olan toplum, sahip olduğu yapısı ve tüm birimleriyle dönüşümün dinamizmini yakalamak durumundadır. Çağdaşlaşma/Modernleşme/ Medenileşme olarak tanımlanan ve bir süreci karşılayan kavramlar da toplumsal değişimin içerisinde ve değişimin ana eğilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu olarak değişimi yaşayan toplumlarda farklılık yaratan unsur ise bu değişimin algılanış ve uygulanış biçiminden kaynaklı elde edilen sonuçlardır. Toplumsal değişim, gerçekten gelişmeyi, ilerlemeyi ifade ediyorsa sorun yoktur. Ancak bu değişim toplumda yozlaşma, kimlik bunalımı, yabancılaşma; dolayısıyla çözülmeye neden oluyorsa ciddi sorunlar baş gösterecektir demektir. Toplumsal yapıda başlayan bir bozulma ve çöküntüye bağlı olarak ya da toplumdışı etmenlerle meydana gelen kültürel yabancılaşma düşünüldüğünde tarihî süreçlerin önemi dikkat çekmektedir. Çalışmada, yabancılaşma olgusunun Batı'daki kökleri ve çağdaş anlamda yabancılaşmanın tanımlamaları, boyutları; özellikle kültürel yabancılaşma boyutu tüm detaylarıyla ele alınmaktadır. Modernleşme süreçlerine bağlı olarak gelişen "kültür emperyalizmi, aydın yabancılaşması, kimlik bunalımı, popüler kültür, kitle kültürü, medya kültürü, kitsch'leşme (sanatta yabancılaşma), kültürel kirlenme ve yozlaşma" gibi başlıklar çerçevesinde konu bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Tüm bu tartışma alanlarının Türk Modernleşmesindeki, dil ve edebiyattaki yansımaları ayrıca tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, yabancılaşma, kültürel yabancılaşma, dil ve edebiyatta yansımalar, Türk Modernleşmesi.

Abstract

No social event, social issue or social institution can stay in the same situation. The society, which has to achieve harmony in changing life circumstances, has to capture the dynamism of transformation with its structure and all its units. The concepts defined as Modernization / Civilization and meeting a process are also included in social change and come across as the main trend of change. The element that necessarily creates a difference in societies that are experiencing a change is the results obtained from the way this change is perceived and applied. If social change really means development, progress, then there is no problem.

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara/Türkiye, e-posta: yasemin_261@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3707-230X>.

However, if this change causes corruption, identity crisis, alienation in society; therefore, serious problems will arise if it causes a solution. Considering the extent of cultural alienation caused by a deterioration and collapse in the social structure or caused by external factors, the importance of historical processes draws attention. In this study, the roots of the phenomenon of alienation in the West and the definitions and dimensions of alienation in the contemporary sense are discussed; the dimension of cultural alienation is discussed in all its details. The process of modernization which develops due to "cultural imperialism, intellectual alienation, identity crisis, popular culture, mass culture, media culture, kitsch (art in alienation), cultural pollution and corruption such titles as" are evaluated on the basis of the subject as a whole. The reflections of all these areas of discussion on Turkish Modernization, language and literature are also discussed.

Keywords: Modernization, alienation, cultural alienation, reflections in language and literature, Turkish Modernization.

Giriş

Yabancılaşma (alienation), sosyoloji ve felsefenin temel tartışma meselelerinden birisi olarak tanımlanmış bir kavramdır. Fransızca "aliénation", "başkasına verme, devretme, bozma, bozulma, kullanma, kullanılma, akıl bozukluğu, delilik, bunama" anlamlarına gelmektedir (Doğan, 1998, s. 25). Burada "aliénation"a konu olan deli, bir başkası ve özellikle de kötü ruhlar tarafından "aliéné" edilen (delirtilen) kişidir (Doğan, 2002, s. 289).

Felsefi anlamda, bir terim olarak yabancılaşma kavramını ilk kez Alman idealizminin başta gelen temsilcilerinden G.W. Hegel kullanmıştır. Kavram, Hegel'de karşılığını bulmadan önce, Orta çağ papazları ve hekimleri tarafından "cin çarpmış", "artık insan değil", "başka bir şey", "delirmiş" anlamlarında kullanılmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Marksistler, egzistansiyalistler ve psikanalizciler tarafından ya bir olgunun açıklanmasında ya da spekülatif bir bilgi sisteminin temellendirilmesinde yaygın biçimde kullanılmıştır (Tuğcu, 2002, s. 11).

Terim olarak sosyolojik, psikolojik ve felsefi anlamlar taşıyan yabancılaşma, oluşum süreci açısından da tarihsel öneme sahiptir. En genel anlamıyla; bireylerin belirli bir süreç ve ortamdan, birbirlerinden, mevcut olan düzenden, kendi benliğinden, değerlerinden, ürettiklerinden, emeğinden uzaklaşmasıdır.

Latineden diğer Batı dillerine geçen yabancılaşma kavramı, düşünsel olarak aydınlanmacı Rousseau, Schiller ve Goethe kaynaklı olmakla birlikte, daha önce de vurgulandığı gibi felsefi yorumunu ilk Hegel'de kazanmıştır. Hristiyan öğretinin ilk günah inancı ile "tekfir (kâfirlik isnat etme)" kavramının, Hegel'in yabancılaşma teorisinin bir ilk kopyası, örneği veya başlatıcısı olduğunu iddia eden düşünürler de olmuştur. Bunlara göre; yabancılaşma kavramı Batı düşünce tarihinde ilk ifadesini *Eski Ahit*'teki "putperestlik" kavramında bulmaktadır. Kimi düşünürler de Hegel'deki mutlak zihnin kendisiyle yabancılaşması fikrinin köklerini, Platon'un idealarının yüce dünyasının eksik ve kusurlu bir kopyası olan tabiat âlemi düşüncesine bağlamaktadır (*Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, 1991, s. 258).

Yabancılaşma kavramının Batı'da ilk kez *Eski Ahit*'te puta tapmakla ilgili olarak ortaya çıktığını iddia eden bu düşünceye göre; insanlar tek Tanrı'ya değil, birden çok Tanrı'ya, kendi yapmış oldukları putlara tapmaya başlamışlardır. Başka bir deyişle, insanların kendi varlıklarıyla ilişkiye geçmeleri, yaptıkları putlar aracılığıyla olmuştur. Kendi gücünün ve varlığının farkına varamayan ya da kendisindeki gücü doğrudan kavrayamayan insan, yabancılaşma ile karşı karşıya kalmıştır (Tolan, 1981, s. 143).

Bu dinsel ve felsefi köklere göre bakıldığında yabancılaşma; "doğanın, nesnelere, diğer bireylerin ve kendisinin bireye yabancı kalması, yabancılaşmış olması" şeklinde

tanımlanabilir. Birey, kendisini özünün bir parçası, öznesi olarak değil de ürettiği şeylerin, çeşitli güçlerin bir nesnesi olarak algılamaktadır.

Tanımlamalarından da anlaşıldığı üzere yabancılaşma, çok yönlü bir olgudur. Bu çok yönlü olgu üzerinde duracak olan çalışmanın, birinci bölümünde yabancılaşmanın kazandığı anlamlar, Hegel ve Marx'ın tanımları, diğer bazı kavramlarla yabancılaşmanın ilişkisi ve yabancılaşmanın boyutları ele alınmış; ikinci bölümünde yabancılaşmanın aşılması meselesi değerlendirilmiş ve üçüncü bölümünde ise kültürel yabancılaşma tüm boyutlarıyla tartışmaya açılmış; Türk Modernleşme sürecinde sanatta, dilde ve edebiyattaki yansımalar değerlendirilmiştir.

Bireylerin içinde bulunduğu toplumdaki klasik rolleri belli olduğundan, modernlikle beraber bu roller, toplumsal kalıplar biraz kırılmaya başlamış ve artık kendisini belli bir role, belli bir sınıfa, belli bir statüye ait hissetmemeye başlayan bu bireyler (Avcı, 2009, s. 390) yabancılaşmaya maruz kalmıştır. 19. yüzyıldan itibaren geliştirilen “kültürel modernizm” yaklaşımının sanattan edebiyata, günlük yaşamdan toplumsal kurumlara, siyasetten felsefeye kadar geleneksel olanın artık zamanını doldurduğu, bunların yerine yenilerin (*Batı kaynaklı-modern olanın*) geçmesi gerektiğine yönelik toplumlara dayattığı düşünce “yeni kimliklerin tanımlanması” meselesinde “kimlik bunalımını, kültürel yabancılaşmayı” işaret eden bazı varoluşsal sorunları da beraberinde getirmiştir. Tek uygarlığın “Batı Uygarlığı” ve tek tarihin “Batı Tarihi” olduğu fikri, toplumların bilinçaltına “eğitim aracılığıyla” yerleştirilmeye çalışılmıştır (Metin, 2011, s. 25-26). Osmanlı Devleti'nin son dönemlerini Türk düşünürleri çizilen bu tabloya örnek göstermiştir (Belge, 1983, s. 263).

Çalışmada bu bağlamda Türk toplum hayatının modernleşme çabaları; özellikle millî-modern Türk Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni kimlik inşasıyla Türk Milletini bütünleştiren ve yeni hayata anlam kazandırmayı planlayan “modernleştirme stratejisi/modernleştirme projesi” tartışmalarıyla ele alınmıştır.

1. Yabancılaşma Olgusu ve Boyutları

İnsanlık tarihinin aynı zamanda insanoğlunun yabancılaşmasının tarihi olduğunu söyleyen isim Hegel'dir. İnsanoğlu gerçekte tasavvur ettiği varlık değildir; ayrıca olması gereken varlık da değildir. Böylece insan somut varlığının özüne yabancılaşmıştır. Hegel'in bu “insan varlığı ve özünün ayrımı” felsefesine Marx da katılmıştır (Tolan, 1981, s. 145). “Emeğin yabancılaşması” tanımlamalarıyla Marx, Hegel'in felsefesini ayakları üstüne dikerek kendi fikirlerini materyalist bir bakış açısıyla sunmuştur (Marshall, 1999, s. 798).

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak yabancılaşmanın kökeninin, ilkel topluluklarda ortaya çıkan ve mülk edinmeye kadar ve de insanların putlara tapmaya başladıkları ilk dönemlere kadar uzadığını söyleyebiliriz. Yabancılaşmanın sözlük anlamı ve dinsel, felsefi kökenine uygun olarak toplumsal boyutunu da değerlendirmek mümkündür. 18. ve 19. yüzyılda düşünürler artık varoluşçu düşünceyi “endüstriyel toplumda insanın insana özgü niteliklerini yitirmesine karşı yüzyılı aşkın bir süredir süregelen bir isyan” olarak betimlemişler ve Marx'ın “çağımızda hakikatin coşkusu coşkuların da hakikati yok” düşüncesinde birleşmişlerdir (Tolan, 1981, s. 144). Günümüzde de yabancılaşma, felsefi anlamından çok toplumsal hayattaki gelişme biçimleriyle incelenmektedir.

Toplumsal boyutuyla yabancılaşma, iş yapan aktif insan ile onun aktivitesinin ürünleri arasında nesnel, toplumsal bir olaydır; ilişkidir. Yabancılaşma ile toplumsal bir ilişki içindeki aktif, yaratıcı insanı ve onun faaliyetinin ürünü ile bu ürünün toplumsal olarak dışa vurulması (nesneleşmesi), belirli bir toplumsal sistemle kaynaşması ile

otonom biçimde (yaratıcının iradesinden bağımsız olarak) işlemlerini anlamaktayız (Doğan, 1998, s. 61).

Yabancılaşma kavramının dönüşümü ile sanayi toplumunda putperestliğin şekli değişmiş; insan kendi eliyle yapmış olduğu makinenin esiri haline gelmiştir. Doğrunun ne olduğuna karar veren insan akli değil, insanın ürettiği makinelerdir. Bu durum insanın giderek kendisini bilimin ve makinenin, en çok temas halinde olduğu nesnelere ürünü gibi algılamasına, yaratıcısının makine olduğuna inanmasına neden olmuştur. Eskiden kötü ruhlar tarafından "aliéné" edilen insanın, makine ve nesnelere yoğun ilişkileri sebebiyle "aliéné" edildikleri ileri sürülmüştür. Bu durumda makine (teknoloji) ve bürokrasinin tüm üniteleriyle egemen olmadığı toplumlarda bu etkenlere bağlı bir yabancılaşmadan söz etmek mümkün değildir (Doğan, 2002, s. 289-90).

Yabancılaşma olgusu endüstriyel toplumların meselesi olarak, insanı insan olma vasıflarını kaybettiğine inandıracak şartların doğuşuyla ortaya çıkmıştır. 18. ve 19. yüzyıl düşünürleri Sanayi İhtilâli sonrası, toplumsal hayatın daha çok şekilci hâle geldiği, dayanışmanın azaldığı ve bunlara bağlı olarak çeşitli toplumsal hastalıkların ortaya çıktığı şeklinde eleştiriler yapmışlardır. Ancak sanayi toplumunun istikrara kavuşmasının; "çalışma hayatının düzenlenmesi, siyasi katılma, yönetim ve kâra katılma, boş zaman faaliyetlerinin değerlendirilmesi" şeklinde gerçekleşmesiyle yabancılaşma durumu hafiflemiştir (Erkal, 2000, s. 296-98).

Modern anlamda ise artık yabancılaşma değil, "yabancılaşmalar"dan söz edilmektedir. Yabancılaşma sadece çalışma hayatındaki şartların bir sonucu değildir. Toplumun genelindeki moral çöküntü, kurumların işlevlerinin dışına çıkması, bireyin çevrenin etkisiyle kendini güçsüz hissetmesi, sosyal tecrit (isolation), insandan, kanundan, ahlaki kurallardan ve düzenli hayattan kaçma, sanatta basitleşme ve yozlaşma gibi örnekler "yabancılaşmalar"ın kapsamındadır (Erkal, 2000, s. 293).

Kişilik kaybı, ümitsizlik, karamsarlık, ilgisizlik, anlamsızlık, yalnız kalma, inançların ve değerlerin kaybı, uyumsuzluk, aykırılık, toplumsal kargaşa gibi modern zamanın oluşumları yabancılaşma kapsamında değerlendirilmektedir.

Yabancılaşma, bireyin kendi arzularına karşı toplumun kurallarına boyun eğerek aşırı uyumlu bir tavır takınması şeklinde de görülebilir. Kitle iletişim araçlarının güdümündeki kamuoyu, moda, reklamlar bireylere gerçek seçenek alanlarının bulunmadığı, çok küçük ve özerk bir çevre sunarak onların davranışlarını, duygularını ve yaşam tarzlarını, estetik anlayışlarını doğrudan şekillendirmeye başlamıştır (Tolan, 1981, s. 195). Burada yabancılaşma bireylerin kendilerini ne ölçüde baskı altında hissettikleri ve seçim yapma olanağının olup olmadığıyla ilgilidir.

Yabancılaşmış insan yalnızca kısırlaşmış, küçülmüş ve zavallılaşmış; ancak henüz özü bozulmamış bir insan değildir. Yabancılaşmış insan bundan daha ötede kendi aleyhine dönmüş, kendi varlığının düşmanı haline gelmiş insandır... Yabancılaşmada insan varlığının dışta kalmış, nesneleşmiş güçleri, her an kendisine karşıt olarak değişmekte, ölümüne dek ona refakat etmektedir (Tolan, 1981, s. 140-141).

Özetle, özüne yabancılaşmış insan; duygularını, değerlerini yitirmiştir ve insanı insan yapan niteliklerden uzaklaşmış, yaşamın anlamından çok uzak hem dünyadan hem de kendinden kopmuş, köleleşmiş ötekidir ve genellikle tüm bunların farkında bile değildir, diyebiliriz. Yabancılaşma olgusunu, "anomi", "şeyleşme", "fetişizm" gibi kavramların açıklamalarıyla yorumlamak da mümkündür.

Bazı sosyologlar, yabancılaşmanın boyutlarından biri olarak değerlendirilen "anomi" ile yabancılaşma arasında tam bir özdeşleşmeden söz edilemeyeceğini

savunmuşlardır. “Belirli bir toplumda normatif kuralların geçerliliğini veya gücünü yitirmesi” olarak tanımlanabilecek anomi kavramı, çok genel, geniş ve çokanlamlıdır (Tolan, 1981, s. 191). Anomi, faydacı, bireyci ve maddeci normların yoğunluk kazandığı toplumlarda görülen hastalıklı bir hâldir. Anomi deyimini ilk kullanan Emile Durkheim’e göre, anomi moral felsefede doğan bir eğilimdir ve toplumsal bütünleşmeyi, dayanışmayı, istikrar ve düzene geçişi olanaksızlaştıran, olumsuz bir durumdur (Tolan, 1981, s. 304-305). Geleneksel toplumun norm ve değerleri anlamını yitirmiş, modern toplumun norm ve değerleri özümsememiştir. Bu değerler ve normların değişimi, dönüşümü sonucu oluşan kargaşa toplumda anomi durumunun yaşanılmasına neden olabilmektedir. Anominin yaygınlaşması bireyde birtakım tepkilerin doğmasına sebep olup “aşırı yenilikçilik, cemaatleşme ve tecrit, ilgisizlik ve saldırganlık...” gibi tepkiler görülebilmektedir (Tolan, 1981, s. 305). Bu anlamda anomi yabancılaşmanın bir boyutudur, diyebiliriz. Modernleşme süreçleriyle gelen yeni değerlerin ve yaşam tarzının özümsememesi, toplumsal bütünleşmenin gerçekleştirilememesi yabancılaşmaya sebebiyet vermektedir.

“Şeyleşme”, bireyler arasındaki ilişkilerin şeyler arasındaki ilişkilere dönüşmesi, gerçek toplumsal ilişkiler ile eşyalar arasındaki bir ilişki vasfında görülmesi ve algılanmasıdır. Şeyleşme, burjuva toplumunun tamamını kapsayan yapısal bir olgudur. Georg Lukacs’a göre “biçim ve parçanın, içerik ve bütünlük üzerinde giderek büyüyen bir egemenlik kurması”, şeyleşmenin belirtilerinden birisidir. Şeyleşme, aynı zamanda gerçek toplumsal ve ekonomik ilişkiler üzerindeki biçimlenmeyi engellemektedir (Tolan, 1981, s. 191).

“Fetişizm” kavramı ise Marx’ta yabancılaşma yerine kullanılmıştır. Meta Fetişizmi, kullanım değerinin, değişim değerine dönüşme sürecidir ve Marx’a göre yaratıcı emeğin yabancılaşması, şeylerin kullanım değeri yerine, değişim değeriyle ifade edilmesinde; yani malların metalaşma sürecinde aranmalıdır. Para, metanın genel ifadesi olarak en güçlü fetişdir. Kapitalist toplumlarda çalışma ürünleri meta şeklini almış ve fetişleşmiş; zenginlik muazzam bir meta birikimi olarak kendini göstermiştir. Değişimin temel amaç olması; “emek” dâhil her şeyin parasal ilişkiler içerisinde nesneleştirilmesi Marx için yabancılaşmanın belirtisidir. Yabancılaşmanın en köklü görüntüsü olan “şeyleşme” ve “fetişizm”; yabancılaşmanın en son evresi olarak yorumlanabilir. Ancak yabancılaşma ile özdeşleştirilemez. Bireylerin zihinsel ve maddesel yaşam koşullarını denetim altına alamaması ve kendi hayatlarını yönetememesi şeyleşme ya da fetişizm ile açıklanabilir (Tolan, 1981, s. 152-53, 192-96).

Kimlik tartışmalarında yabancılaşmanın “din” ile ilişkisi de önemli bir yer tutmaktadır. Yabancılaşma kavramını dinsel anlamdan kurtarıp, felsefi ve bilimsel anlamına kavuşturan, insanlık tarihinin insanoğlunun yabancılaşma tarihi olduğunu vurgulayan Hegel’e (Tolan, 1981, s. 145) göre; yabancılaşma olgusuna esas olan “ide”nin hedefi, kendi kendisini bularak bilinç ve özgürlüğüne erişmesidir. Bu hedefe erişmek için üç aşamadan geçilmektedir: İlki, kendi kendine olma halidir. Kendini gerçekleştirme işi ilk kez doğada olur. İkinci aşama, doğada ide artık kendi kendine değildir, kendisinden başka bir şey olmuştur, özüne aykırı düşmüş ve kendi kendisine yabancılaşmıştır. Tinsel (ruh, akıl, cevher) özellikteki kültür dünyasında bu yaşanan çelişkili durum ortadan kalkmaktadır. Son aşamada olan ide, bilincine (özgürlüğüne) kavuşmuştur. Hegel’in ilk yabancılaşma değerlendirmesinde kaçınılmaz bir durumdan söz edilmiştir ve bundan kurtulmak da ona göre mümkün değildir. Mümkün olan “mutlak ve aşkın olana” insanın ulaşması ve böylece kendini gerçekleştirmesidir. Bunu başarabilen insan “akıllı, kendinin bilincine ulaşmış, yetkin ve aşkın” insandır. Kitaplı dinler insanları böylesi bir yabancılaşmaya götürmüştür. Hz. İbrahim, karşısında kendisini aşan Tanrı olduğu için

yabancılaşmıştır. Efendi olan Tanrı'nın kölesi İbrahim'dir ve köle efendisinin isteklerine boyun eğdiği ve efendisine bağımlı olduğu için değersizdir, yoksuldur (Doğan, 2002, s. 285-286). Din ve yabancılaşma konusunu ilk ele alan Feuerbach'a göre ise "kendine yabancılaşmış Tanrı değildir; bilakis Tanrı kendine yabancılaşmış insandır." İnsan kendisinde görmek istediği, fakat bir türlü görmeyi başaramadığı nitelikleri hayali bir varlığa yansıtmakta, bunu yaptığı için kendisini söz konusu varlık karşısında küçülterek öz benliğinden soğumakta ve yabancılaşmaktadır. İnsanların Tanrı'ya isnat ettikleri bütün vasıfların gerçekte insani olduklarını fark etmeleri gerekir (Işık, 2012, s. 54-55). Marx, "dinsel yabancılaşma ancak bilinç alanında, insan vicdanında olur" belirlemesinde bulunmuştur. Henri Lefebvre, her türlü yabancılaşmanın kaynağının din olduğunu savunanlardandır. Bu görüşlere göre kendi gücünün farkına varamayan insan, bu gücü başka bir şeye aktarmasıyla dini daha da güçlendirmiştir (Işık, 2012, s. 55-56). Durkheim, bunların aksine "toplumsal varlığa ait düşünüş biçimi, toplumun kendi kendisinin bilincine varışında kullandığı simgeler düzeni" olarak tanımladığı dinin; sosyalleşmeyi sağlayarak toplumda dayanışmayı artırıcı, hastalıklı bir yapı olan anomiyi engelleyici, yaşamı anlamlı kılıcı bir rol oynadığını savunmuştur (Işık, 2012, s. 28, 56).

Düşünürlerimiz tarafından Batı'da tanımlanan yabancılaşmanın en çok bu kültürel boyutu ve inançla ilgili varsayımlarına itiraz gelmiştir. Örneğin, modernleşme tartışmalarında yabancılaşma olgusu üzerinde yoğunlaşan İsmet Özel, inancın insanları anlamlı kıldığını, hayatı düzene koyduğunu; aksine modern yaşamın çeşitli bunalımlara sebebiyet verdiğini ve bu nedenle Batı'nın modernleşme kuramları ile yabancılaşma tanımlarına mesafeli bakılması gerektiğini vurgulamaktadır. Özel'e göre yabancılaşma bizzat tanrıtanıma düşüncenin sonucudur ve böylesi bir düşüncenin sebebi olabilecek şekilde konumlandırılmıştır. Hayata ve evrene anlam katanın Allah olduğunu ve Allah tarafından insan için belirlenmiş bir "ben" olduğunu bilmemek insanın *yabancı (aliene)* olmasına yeterlidir. Kendi *ben'*ini tanımayan insan sahte mutluluklar peşinde koşar, boşluğa düşer ve kendini gerçekleştiremez, gittikçe daha da yabancılaşır. Çağdaş dünyada insanların durumu bu noktada pek iç açıcı değildir. Modern Batı'da insan araştırmalarının ekseninde "yabancılaşma" olgusunun yerleşmiş olması da boş değildir. Medeniyetle ileride olmak, gelişmek anlayışından çok toplumlara sunulan şey; sahte mutluluklar, taklitçilik, hayatın boş meşguliyetlerle ve tüketimle donatılması, insanların değersizleştirilmesi ve daha çok yalnızlığa itilmesi olmuştur. Dolayısıyla, birbirleriyle bütünleşmiş olan "*yabancılaşma, medeniyet ve teknoloji*" meseleleri çağımızın çözülmeye değer en önemli problemi olarak durmaktadır. İslam düşüncesinde Batı'nın hümanist tanımındaki gibi bir yabancılaşmadan bahsetmek mümkün değildir. İlle de bir yabancılaşmadan söz edilecekse yabancılaşmanın ötesinde, bilinçli bir yabancılaşmadan bahsedilebilir; "modern çağın dayatmalarına ve taşıdığı tüm olumsuzluklarına karşı boyun eğmeyerek yabancı kalmak" (Özel, 1992, s. 12-14, 65-66, 81-87; Gülbay, 2015, s. 4-8, 85-91).

Hegel felsefesinin temel fikri, her şeyin son tahlilde "mutlak fikir (mutlak zihin, ruh, Tanrı, geist)" olduğudur. Geist, dinamik bir kendiliğindenlik (kendi başına var olan) olup yabancılaşma ve uyuşmanın dönüşümlü sürecinde genişleme gösterir ve yayılır. Doğa sadece bu mutlak zihnin (geist) kendisine yabancılaşmasının bir formu, bir biçimidir. Diğer bir ifadeyle doğa, kendisine yabancılaşmış zihnin bir tezahürüdür. İnsan ise uyuşma sürecinde (yabancılaşmanın anti-tezi anlamında) mutlaktır. Böyle bir bakış açısının yorumuna göre, bütün bir insanlık tarihinin de insanlık mutlak bilgisinin ve Mutlak'ın kendi bilgisinin daimisinden ise, sonlu, sınırlı zihnin (insanın) yanında kendisinden haberdar olma ve doğadaki yabancılaşmış suretinden kendisine dönme kastedilmektedir. Her ne kadar sonlu zihin; yani insan yabancılaşıyor olsa da onun temel özelliklerinden birisi de nesnelere üretebilmesi, nesnel dünyada kendisini ifade

edebilmesidir. Ancak insan, fiziksel nesnelere, kültürel ürünlerde, sanat eserlerinde ve toplumsal kurumlarda kendisini nesnelleştirebiliyorsa da her nesnelleştirme zorunlu olarak bir yabancılaşma örneğidir. Üretilmiş olan tüm insan ürünleri ve nesnelere, eserler üreticisine yabancılaşırlar. Bu bir yerde insanın alın yazısı gibidir (*Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, 1991, s. 258-259).

Özetle; Hegel'e göre yabancılaşma olgusu, bireyin var oluşu ile ruhsal varlığı arasındaki mesafeye dayanmaktadır. İnsan doğal yapısı ve sosyal çevresiyle yabancılaşmakta, kendi anlamını yitirdiğini düşünmekte ve ürettiği mal ile eşya ile eser ile bütünleşmekte; sonuçta kendisini dünya üzerinde nesneleşmiş olarak algılamaya başlamaktadır.

Yabancılaşma olgusu, Marx ile birlikte farklı bir anlam kazanmıştır. Marx, insanlık tarihinde insan varlığının giderek geliştiğini; gelişirken de giderek yabancılaştığını vurgulamıştır (Tolan, 1981, s. 142). Marx'a göre yabancılaşma, bireyin çevresine hâkim olamamasından ziyade doğanın, sosyal çevrenin, diğer bireylerin, hatta kendisinin kendi öz varlığına yabancı kalması; kendisi tarafından yaratılmış nesnelere kendi varlığının üstüne çıkmasıdır. Yabancılaşmış insan kendi varlığını, dış dünyayı nesnesinden farklılaşmış özne gibi, pasif olarak seyretmekle yetinmektedir.

Marx, emeğin yabancılaşması üzerinde durmuştur. Yabancılaşma, serbest bırakılan insan aktivitesine bağlı olarak meydana gelen ürün ve üreticilerine egemen olmaya çalışan bir ilişkinin adıdır. Yabancılaşma, üreten olarak emekçi, işçi ile onun aktivitesinin çıktılarını/ürünleri arasındaki farklılaşmadır. Süreç içerisinde ürünler zamanla üreticinin iradesinden çıkarak otonom bir yeteneğe ulaşmaktadır. Bilim adamları tarafından keşfedilen otonomun giderek bir tehdit unsuru haline gelmesi buna örnektir. İnsanın kendi ürününden kopması ve bunları üstün birer güç gibi görmesi yabancılaşma sürecini tanımlamaktadır. Sınıflı toplumlar, özellikle kapitalist burjuva düzeni, insanın kendi kendisinden kopmasına, asıl bilincinden ve sorunlarından uzaklaşmasına yol açmakta, onu başkalaştırmakta, evrenin yüce varlığı olmaktan çıkarıp insanlığından uzaklaştırmaktadır. (Doğan, 1998, s. 28-30). Birey, kendi kendine yabancılaşmıştır ve kendi yaratıcı gücünü görmemezlikten gelmektedir. Bireyin ürettiği mal, bireyi yönetmeye, yönlendirmeye başlamış; mal bireyin tüm yaşam alanına hâkim olmuştur (Erkal, 2000, s. 294-95). Doğanın efendisi olduğunu sanan yabancılaşmış insan, gerçekte şeylerin ve koşulların kölesi, aynı zamanda kendi öz gücünün donmuş ve katılaşmış bir ifadesi olan bir evrenin güçsüz ve zavallı bir çarkı olmuştur (Tolan, 1981, s. 149).

Bedensel ve ruhsal bakımdan tüm insani kabiliyetlerinden yoksun kılınmış yabancılaşmış birey, sadece kendi aktivitelerinin ürünlerine yabancılaşmakla kalmayıp, aynı zamanda bu ürünlerin çıktıkları olan ikincil ürünlere; yani fiziksel dünyaya, yeni değerlere ve diğer bireylere de yabancılaşabilmektedir. Marx, kendisine yabancılaşmış bir bireyi, gerçek bir insan gibi görmemekte; imkânlarını ve tarihsel evrimini hatırlamayan, tarihsel sürecin bilincinden yoksun bir varlık olarak tanımlamaktadır. Yabancılaşmamış bir birey ise gerçek anlamıyla, pratiğin yaratıcı ve özgür bir oluşumu olarak kendisini yaratan ve tamamlayan bir varlıktır (*Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, 1991, s. 259).

Yabancılaşma olgusunun Hegel'den sonra kavramsal olarak kazandığı anlamlar şöyle sıralanabilir: "*Güçsüzlük*: İnsanın geleceğini kendisinin değil; dış etkenlerin, yazgının, şansın ya da kurumların belirlediğini düşünmesi. *Anlamsızlık*: Herhangi bir alanda etkinliğin kavranabilirlik veya tutarlı bir anlam taşımadığı ya da genel olarak yaşamın amaçsız olduğu duygusu. *Kuralsızlık*: Toplumca benimsemiş davranış kurallarına bağlılık duygusunun yokluğu ve dolayısıyla davranış sapmalarının, güvensizliğin, sınırsız bireysel rekabetin yaygınlaşması. *Kültürel Yabancılaşma*: Toplumdaki yerleşik değerlerden kopma duygusu (aydınların ya da öğrencilerin yerleşik

kurumlara başkaldırmaları örneğinde görülmeleri gibi). *Toplumdan Soyutlanma (Yalıtılma)*: Toplumsal ilişkilerden dışlanma ya da yalnız kalma duygusu (örnek, azınlıklar arasında). *Kendine Yabancılaşma*: İnsanın şu ya da bu biçimde kendi gerçeğini kavrayamaması." (Doğan, 1998, s. 27-28).

Yabancılaşma konusundaki araştırmalarıyla tanınmış olan Amerikalı sosyolog Melvin Seeman, toplum içinde hareket eden bireyin kişisel açıdan yabancılaşmasını incelemiştir. Seeman'ın aktarımına göre yabancılaşma olgusunun değişik boyutları şöyledir: "*Güçsüzlük (Powerlessness)*: İçinde yaşanan toplumu etkilemede yetersizlik ya da yetersizlik duygusu taşımak. Bireyin ulaşmak istediği amaçlara ulaşamaması, kendi yaşamı üzerinde denetim kuramaması. *Anlamsızlık (Meaninglessness)*: Olumlu sayılan amaçlara varma olanağı olsa bile etkinlik, anlam kazanamamaktadır. Bireyin neye inanacağına karar verememesi durumundan kaynaklanan duygu. *Kuralsızlık (Normlessness)*: Belirli amaçlara ulaşmak için toplumsal olarak benimsenmeyen davranışlara başvurma gerekliliği hakkındaki yüksek beklentidir. *Soyutlanma-Yalıtılma (Social Isolation)*: Toplumca çok değer verilen norm ya da amaçlara yeterli olmayan biçimde katılma ya da bunlara yabancılaşma. *Öz Yabancılaşma, Kendinden Uzaklaşma (Self Estrangement)*: Kendi kendine yabancılaşmadır. Bireyin kendini ödüllendirici, gerçek doyum sağlayıcı etkinlikler bulmakta yetersiz kalmasıdır. Bireyin kendi gerçeğini kavrayamamasıdır." (Tezcan, 1995, s. 142).

Yabancılaşmanın sıraladığımız bu boyutlarının göz önünde tutulması yabancılaşmanın ne yoğunlukta yaşandığını saptamakta önemlidir.

2. Yabancılaşmanın Aşılması

Yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasının mümkün olup olmadığı sorusu konuyla ilgili en çok tartışılan noktadır. Genel kanı yabancılaşmanın olmadığı ve olmayan bir şeyin de ortadan kaldırılamayacağıdır.

Adam Schaff'a göre yabancılaşma öznel (sübjektif) bir olaydır. Mademki olay öznedir, o halde yabancılaşma diye bir şeyden toplumsal olarak söz etmek gereksizdir. Yabancılaşma sadece düşünce planında ve soyut olarak vardır. Dolayısıyla belirli bir yabancılaşmanın ortadan kaldırılması çabası çok da gerçekçi değildir. Yabancılaşmanın belirli bir formunun ortadan kaldırılmış olması yeni bir formun meydana gelmesini engellemez. Ancak, yabancılaşmayı niteleyen toplumsal hastalığın kökleri ve sebeplerinin bilgisini sağlamada yabancılaşma kavramı, bize yardım ederek bir çerçeve çizme ve bu hastalığa karşı mücadele etmede değerli bir vasıta sunmaktadır. Öyleyse yabancılaşmanın ortadan kalkması ya da üstesinden gelinmesi için gerekli öncülleri bulabilmek mümkündür (Doğan, 1998, s. 31-32).

Yabancılaşmanın aşılması meselesinde öncelikle yabancılaşmanın nedenlerinin iyi tahlil edilmesi ve yabancılaşma tipleri ve boyutları arasındaki ilişkinin belirlenmesi gerekmektedir.

Felsefi-varoluşsal ele alışa göre; yabancılaşma bireyin psikolojik doğası ve kaderine bağlı olarak sonsuza kadar sürecek bir olaydır. Sosyolojik-tarihsel ele alışa göre (Max Weber ve Marksist olmayan araştırmacıların büyük çoğunluğuna göre); yabancılaşma, insanoğlunun gelişmesinin bedelidir. Marksist metinlerin çoğunda ise yabancılaşmadan iş bölümü, özel mülkiyet ve kapitalizmin varlığı sorumludur. Sosyolojik ele alışa göre; toplumsal kurumların, ilişkiler ve rollerin yarattığı yabancılaşma durumları sonsuzluk arz etmektedir ki modern çağda toplumsal örgütlenmeler bunlardan kaçınmaya fırsat tanımamaktadır (Tolan, 1981, s. 202-03).

Varoluşsal felsefeye göre bireyde varlık özden önce gelmektedir. “Sartre’ye göre birey kendi kendisini yaratır ve özgür bir iradeye sahiptir. Özün varlıktan önce olduğuna inanmak yabancılaşmadır” (Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 1991, s. 260). Herkes için ortak bir hakikat yoktur ve varlıktan, başkalarından, diğerleriyle olan ilişkilerinden ve değerlerden koptuğu için bireyin kendi varlığı gerçek değildir. Birey, kendi benliğinden uzaklaşmış durumdadır. Endüstriyel toplumda insanın insana özgü niteliklerini yitirmesine karşı yüzyılı aşkın bir süredir devam edegelen bir isyan olarak tanımlanabilecek varoluşçuluğa göre yabancılaşma, anlaşılmaz bir biçimde bu gezegene atılmış olan insanın tabiatında yerleşiktir. Varoluşun anlamsızlığı ile birey ne yaparsa yapsın “yabancılaşma” onun kaderidir. Felsefi kökene göre ise birey kendini gerçekleştirerek ve insani değerlerine (akıl, sevgi, irade gibi) kavuşarak yabancılaşmaktan, köle olmaktan kurtulacaktır (Tolan, 1998, s. 144).

Marx, yabancılaşmadan genel olarak meta toplumunu, özel olarak da kapitalist sistemi sorumlu tutmuştur. Çağdaş sosyolojinin kurucuları da Marx gibi yabancılaşmada rasyonalizasyon, bürokrasi ve iş bölümü etkenlerini vurgulamaktadır (Tolan, 1998, s. 206). Marx’a göre, emeğin kendi bireysel özüne dönebilmesi zorunludur. Emek böylece öz varlığına ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşmaktan; ayrıca yoksulluktan kurtulabilecektir (Erkal, 2000, s. 294). Marksistlere göre yabancılaşmanın aşılması ancak komünist bir toplumda mümkün olabilir. Bunun için özel mülkiyetin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Rejim değişikliği yabancılaşmanın temel nedenlerini ortadan kaldırmaya yetmeyecektir.

Kapitalist sisteme son verilmesi, bu sistemin doğurduğu yabancılaşmaların da otomatik olarak yok olması sonucunu yaratmayacaktır. Kapitalist sistemin doğasından kaynaklanan süreçlerin yanında bir de toplumsal farklılaşma süreçleri (sanayileşme, kentleşme, modernleşme gibi) yabancılaşma bağlamında değerlendirilmelidir. Sanayileşme, kentleşme, modernleşme gibi oluşumlar, büyük toplumsal farklılaşmalara sebebiyet vermekte; dolayısıyla yabancılaşmanın gelişmesine elverişli ortamlar oluşmaktadır. Bunun gerçekleşmesi toplumsal sistemin niteliğine de bağlıdır. İnsanların refah ve mutluluğunu sağlamak için ekonomik açıdan gereken maddesel bedeli ödemeye kararlı bir sistemde, yabancılaşmanın en aza indirilebileceği düşünülebilir. Bazı yabancılaşma türlerinin ortadan kaldırılması, giderek karmaşıklaşan bir toplumsal örgütlenme biçiminin getirdiği avantajlardan vazgeçmeksizin gerçekleşmeyecektir. Ancak yapılacak olan, mevcut yabancılaşmaları asgari düzeye indirecek ve insan yaratıcılığını geliştirmenin koşullarını yaratacak bir toplum için mücadele vermektir. Yabancılaşmanın önüne geçmek için gelişmenin getirdiklerinden vazgeçmek de sağlıklı ve gerçek bir çözüm değildir. Sosyolojik açıdan sanayileşme, kentleşme, yaşam, kültür ve bilim, teknoloji, sanat, edebiyat düzeylerinin yükselmesinin bedelini insani yönden en aza indirmek, olası tehlikeleri ve olumsuz sonuçları göz önünde tutarak çözümler getirmek sağlıklı bir yöntem olacaktır (Tolan, 1998, s. 205-209).

3. Kültürel Yabancılaşma Tartışmalarının Türk Modernleşmesi Üzerindeki Yansımaları

Kültürel yabancılaşma, yabancılaşmanın bir boyutudur ve önemli sosyolojik tartışmalardan bir tanesidir. Toplumun yabancılaşması bir yönden kültürün yabancılaşması olduğu için; toplumun tarihini kaybetmesinden de bahsedilmiştir. Toplumun tarihini kaybetmesi, “kendi tarihsel gelişiminin ürünü olmayan bir hayat sürmesi” (Ergil, 1980, s. 75; Işık, 2012, s. 89) anlamında kabul edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında süreçlerin değerlendirilmesi, karşılaştırılması aynı zamanda tarihsel bir önem arz etmektedir.

Kültürel yabancılaşma tanımlamalarının özellikle 19. yüzyıldan itibaren yaygınlaşması anlamsız değildir ki bu tarihlerde kurgusu yapılan *kültürel modernleşme* olgusu, Batı toplumlarının doğal sürecinde gerçekleştirdiği gelişimi üzerine temellendirilmiştir. Batı'nın modernizasyonu Batı dışı toplumlar için gelişme ve ilerleme adına "*model/ideal*" olarak tayin edilmiştir. Modernleşme, "Batı ile başa çıkabilmenin yolunun Batı kadar güçlü olabilmekten geçtiği, bunun ise Batı'nın takriben üç yüz yılda aldığı mesafeyi çok daha kısa zamanda alarak âdeta sihirli bir programla gerçekleştireceği" mantığı üzerine oturtulmuştur (Yazıcı, 2017, s. 23). Bu anlayışın özellikle *kültürel dönüşüm* boyutu yoğun eleştiri almıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan *yabancılaşma biçimleri ve boyutları* toplumların *modernleşme süreçleriyle* bağlantılı bir biçimde ele alınmalıdır. Türk Modernleşmesinin kültürel yabancılaşma ile bağlantılı bir biçimde değerlendirilmesi son asırda yaşananları anlamlandırmak adına önemlidir.

Kültür, millî kültür, kültür-medeniyet ayrımı, kültür emperyalizmi, aydın yabancılaşması, kültürel kirlenme, çözülme, yozlaşma, züppelik, dilde ve edebiyatta yabancılaşma, alt kültürler, popüler kültür, kitle kültürü, medya, kitsch'leşme (sanatta yozlaşma, yabancılaşma) ... gibi pek çok kavram ve oluşum çerçevesinde kültürel yabancılaşmayı değerlendirmek mümkündür.

"Kültür", toplumsal ilişkilerin gerçekleşmesinde oynadığı fonksiyon itibariyle sosyolojinin önemli kavramlarından birisini oluşturmaktadır ve sosyolojik çerçevede "bir yaşam biçimi", "hayatı algılama biçimi"dir. "Kültür, toplumların tarihlerinden devraldıkları maddi ve manevi mirasın toplamıdır. Bu miras, onların yaşam stili, düşünüşlerinin, hissedişin ve davranışların tarzıdır; giyimin, beslenmenin, ahlakın ve geleneğin tarzı, dil ve din unsurudur." (Doğan, 2002, s. 258).

"Millî kültür" ise bir milleti diğerlerinden ayrılan değer hükümlerinin toplamıdır. Hayatımızın her safhasında normlarına uyarak kişilik kazandığımız millî kültür, toplumun bütünleşmesini ve toplumsallaşmayı sağlamaktadır. Toplumlar bu toplumsallaşmayı *eğitim* aracılığı ile yapmaktadır. Millî kültür, "Ben kendi dinimi, kendi sanatımı, edebiyatımı, duygu ve acılarımı kültür yoluyla duyduğum zaman kuşkusuz kendi benliğimi duyuyorum", demektir (Doğan, 2002, s. 291). Kültürel yabancılaşma ise işte tam da bu noktada belirmektedir. Kişinin kendi acı ve duyguları dışında başka kültürlerin acılarını, duygularını hissetmesi *kültürel yabancılaşmanın* göstergesidir.

Kültürel yabancılaşma, toplum içinde başlayan bir çözülme, bozulma ve çöküntüye bağlı olabileceği gibi, toplum dışı etkilerle de- sanayi ötesi emperyalist ülkelerin gelişmemiş ülkelere kültürel yabancılaşmayı empoze etmeleri- olabilir (Doğan, 2002, s. 291).

Yabancılaşmanın tanımlarını düşündüğümüzde kültürel yabancılaşmayı *toplumun ya da bireyin çok yönlü yabancılaşması* olarak değerlendirebiliriz. Kültürel yabancılaşma, bireyin kendine, çevresine, emeğine, varlığına, değerlerine yabancılaşmasıdır, diyebiliriz. Çünkü kendisine yabancılaşan birey, çevresi ve toplumuna da yabancılaşacaktır. Kültürel anlamda; kültürel kimliklerin kültür emperyalizmine karşı korunmaya çalışılması da yabancılaşmanın *kendi özüne kayıtsızlık, kendinden uzaklaşma* felsefesine uymaktadır. Birey, kültürel yabancılaşmaya maruz kalarak kendi toplumu diye başka toplumların değerleri, duygularına sahip çıkacak ve bu değerlerin kendine ait olmadığını da unutacaktır.

Türk Modernleşmesinin tarihsel süreci üzerine yapılan tartışmalara bakıldığında; farklı tanımlamaların, yorum ve değerlendirmelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Modernleşme süreçlerinin adlandırılması kendisinden daha karmaşık bir hal almıştır ki günümüzde de tartışmalar halen tüm hızıyla devam etmektedir.

Kültürel gelişim ve dönüşüm açısından; Türk kültürü “İslamiyet öncesi, İslami dönem ve modernleşme dönemi” olmak üzere üç ayrı dönemin ürünüdür. “Batılılaşma” olarak da tanımlanan “modernleşme süreci” ilk olarak *eğitim* alanında başlamış; ancak tam anlamıyla başarıya ulaşamamış, yenileşme hareketleri çok yüzeysel kalmış ve de Batı’yı taklitten öteye gidilememiştir. Batılılaşmanın miladı olarak kabul edilen Tanzimat sonrası Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemlerinde de modernleşme süreci devam etmiştir. Bu süreçte *gelenekçilerle yenilikçiler* arasında hep bir *ikilik* yaşanmıştır. Batılılaşmanın ilk aşamasından itibaren uzunca bir süre Osmanlı aydını *kültür şoku* yaşamış ve de Batılılaşma hareketleri, Türk düşünce tarihinde “yabancılaşma”, “toplumsal bir buhran”, “aydın yabancılaşması”, “Avrupalılaşma”, “aydın dramı”, “yok olma”, “tökezleme”, “kültürsüzleşme”, “köksüzlük”, “yüzeysellik”, “dinsizlik” vs. gibi tanımlamalarla ele alınmıştır (Kafadar, 1997, s. 64; Işık, 2012, s. 90-91).

Ercüment Kuran’ın *Türk Çağdaşlaşması* adlı kitabında bu süreci tanımlayışı dikkat çekicidir (1997). Osmanlı Türklerinin çağdaşlaşmanın gereğini anlamalarından bu yana Batılı tarzda yenileşme hareketlerinde bulunulmuştur. Ne var ki askerî ıslahatla başlayan bu hareketler, Batı’dan ne alacağımızı bilemememiz sebebiyle başarısızlığa uğramıştır. Batı’yı ileriye götüren yegâne aracın “akıl” olduğu kavranamamıştır. İslam’ın özünde var olan yenilikçi ruh ise çeşitli sebeplerden dolayı terk veya ihmal edilmiştir. Batı’nın topu, tüfeği, harp tekniği, denizcilik usulleri alınmıştır. Hatta o silahların nasıl yapıldığı da öğrenilmiştir. Ancak bir türlü bu silahları meydana getiren ilmin kaynağına inilmemiş, hep yüzeyde kalınmıştır. Türkiye’nin çağdaşlaşmasındaki engelin temel nedeni Batılılaşmış aydın ile Müslüman halk arasındaki çatışmadır. Aynı topraklar üzerinde yaşayan insanlar birbirlerini anlamak ve tanımak zorundadırlar. Aydın önce Müslüman halkın kültürünü, geleneğini öğrenmeli ve benimsemeli; hiçbir zaman göz ardı etmemelidir. Halk da Batı’yı tanımalı, Batı’yı ileri yapan değerlerin ne olduğunu kavramalıdır. Yeni bir tür aydın-halk kaynaşması gerçekleştirilmelidir. Bunları sağlamak demokrasiyi yaşamakla mümkün olacaktır... “*Hem Türk hem Müslüman hem de çağdaş olmak*”, bunların sentezini çok iyi yapmak gerekmektedir. Çünkü istikbâl ancak böyle yakalanabilecektir.

Kuran’ın eleştirdiği nokta ilk Batılılaşma sürecinde yaşadığımız şeyin ağaç dikmeden meyve toplamaya benzemesidir. Kimlik kaybına uğramadan modernleşmenin yollarının aranması gerekliliğine çalışmasında vurgu yapması da anlamlıdır.

“Batılılaşma hareketleri” ya da “modernleşme hamleleri” şeklinde adlandırılan süreçler için tartışma alanı “kültür-medeniyet” tanımlamaları üzerinden gelişmiştir. Kültür, “millî, toplumsal değerler”; medeniyet ise “evrensel değerler, teknik” bağlamında değerlendirilmiştir. Batı’dan neyin ne ölçüde alınacağı, nasıl alınacağı, kültür ve medeniyetin ayrı mı yoksa birlikte mi düşünüleceği tartışmaları iki ayrı modernleşme modeli ortaya çıkarmıştır: “*Kısmiciler / Kısmi Modernleşmeciler*”, “*Bütüncüler / Topyekûn Modernleşmeciler*”. Kısmiciler, Batı’nın tekniğinin alınmasını ve kültürel değerlerin korunmasını savunurken; bütüncüler her şeyiyle Batı medeniyetinin takip edilmesini istemiştir (Tunaya, 2016).

Bu tartışma ortamında gelişen Türk Modernleşmesinin tarihî süreçte kazandığı kavramsal anlamlar şöyle özetlenebilir: “Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu durumdan kurtarılabilmesi amacıyla başlatılan ve *Islahat Hareketleri* adını alan Batılılaşma çabaları, bu ıslahat hareketlerinde esaslı bir adım, önemli bir hamlenin belirtisi olan Tanzimat’ın ilanı ile birlikte *Garpçılık-Garpılılaşma* adını almış ve sonrasında *Batılılaşma* deyimini yaygın olarak kullanılmıştır. *Batılılaşma* olarak tanımlanan bu değişim süreci, daha sonra sanayileşme unsurlarının yaygınlık kazanmasına bağlı olarak, Cumhuriyet

Döneminde *Asrileşme-Medenileşme (Çağdaşlaşma)-Modernleşme* şeklinde anlam kazanmıştır ve bu minvalde de devam etmektedir." (Avcı, 2009, s. 386).

Osmanlı mirası üzerine attığı kesin ve radikal adımlarla Türk Modernleşmesine son şeklini veren Mustafa Kemal Atatürk, kültür ve medeniyet ayırımına gitmeden, "*ortakçağdaş medeniyet*" anlayışı kabulüyle yeni kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde *hukuki, siyasi, idari, sosyal ve kültürel, ekonomik* vb. pek çok alanda köklü reformlar yapmayı başarmıştır (Okyar, 1999, s. 82). Bir modernleşme modeli olarak Türk İnkılabı'nı "*Milliyetçilik*" ve "*Medeniyetçilik*" prensipleri çerçevesinde temellendiren Atatürk, "*sentezci bir yaklaşım*" geliştirmiş; kendi mizacımıza uygun bir değişimden, yani kültürel yabancılaşmadan, yozlaşmadan uzak bir değişimden yana olmuştur (Safa, 2006, s. 90-102).

Atatürk, çağdaş medeniyete Türk Milletinin renginin verilmesini, yapılan her yeniliğin Türk milliyetçiliğinin karakterini taşımasını hedeflemiş; II. Meşrutiyet'in düşünsel birikiminden de faydalanarak "*modernleşmenin millî kültürle birleştirilmesi*" ni savunmuştur (Çaycı, 2005, s. 110-111):

"Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde bir mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir." (AMAD, 1939, s. 19).

"Biz Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz." (Afet İnan, 1959, s. 176).

"Biz kendi benliğimiz içinde ve kendi mizaç ve tabiatımızla ilerliyoruz ve ilerleyeceğiz." (ASD-1, 1945, s. 199).

Her ne kadar sentezci tanımlamalar ve modeller geliştirilmiş olsa da Tanzimat'tan Meşrutiyet'e ve Cumhuriyet'e ilerleyen Türk Modernleşmesinde değişime ayak uyduramama durumundan kaynaklı istenmeyen hadiselerin, kimlik ve kültür buhranlarının, inanç ve değer/kültür boşluğunun, maddeye-maddeciliğe aşırı bağımlılığın, anlamsızlık ve güçsüzlüğün, maneviyatsızlığın, yozlaşmanın, taklitçiliğin; yani "*yabancılaşmanın*" yaşandığını; hatta Batı'nın en başından emperyalist emellerle Türkiye'ye yaklaştığı ve modernleşme olgusunu kullandığını dillendiren düşünürlerimiz oldukça fazladır. Sait Halim Paşa, Baykan Sezer, Attila İlhan, Osman Turan, Erol Güngör, İsmet Özel bu doğrultudaki görüşleri paylaşan isimlere örnektir (Sait Halim Paşa, 2003; Sezer, 1988; İlhan, 2003; İlhan, 2005; Turan, 1979; Güngör, 1997; Özel, 1992; Gülbay, 2015). Düşünürlerimizin genel kanısı; Batı'nın modernleşme kuramları ve yabancılaşma tanımlamalarının Türk toplum yapısına birebir uygulanabilir olmadığı; bu sebeple kendi tarihsel, psikolojik, sosyolojik gerçekliğimizden, inanç ve değerlerimizden hareketle ilerleme politikalarının belirlenmesi ve sorunlara çözüm aranması gerektiği yönündedir.

"Kültür emperyalizmi", emperyalist sömürgeci ülkelerin dünya görüşlerini ve kendi kültürlerini bir başka ülke üzerinde kabul ettirmeye çalışmalarıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, siyasi ve ekonomik bakımdan güçlü olan ülkeler, soğuk harp yoluyla kutuplaşma peşinde koşmuştur. Barış içinde devam ettirilen soğuk harbin silahı da insanların beyinlerinin yıkanması olmuştur. Alistırma, telkin, beyin yıkama propagandalarıyla pekiştirilen kültür emperyalizmi gençleri ve aydınları kendi kültürlerine yabancılaştırmaktadır. Bu aydınlar ülkeleri için birer "*kültür esiri*", "*sömürge aydını*" haline gelmekle kendi kültürleri için "*yabancılaşmış aydın*" olmaktadır. Kültür esiri haline gelen aydının özgür düşünmesi şartlandığı dünya görüşüne hizmeti kolaylaştırmaktadır. Yabancılaşmanın bu boyutta önlenmesi için gerekli tedbirler, "*millî eğitim*" ile "*millî kültür*" politikası içinde düşünülmelidir (Erkal, 2000, s. 200).

Kültür emperyalizmi ile belirtmek istenen, emperyalist bir ülkenin kendi kültürünü sömürdüğü ülkeye aşılacak istemesidir. Sosyal antropoloji açısından “inkültürasyon” ya da “kültürlenme” denilen bu olay; sömüren ülkenin hem kendi değerleri, inançları, kurallarını hem kendi sanat, edebiyat ve düşün yapıtlarını hem de kendi maddi kültürünü, yani teknolojisini sömürdüğü ülkeye ihraç etmesidir. Kültür emperyalizminden söz eden yazar ve düşünürler, işin sadece ideolojik yönü ile yani manevi kültür öğeleriyle uğraşmalar oysaki kültür emperyalizmi; artı ürünün ya da artı değerın aktarılmasıyla, ancak teknolojik mekanizmalarla gerçekleştirilebilir. Dışa bağımlı ekonomik ilişkiler ile dışa bağımlı teknoloji, ülkeler arasında sömürü olayını pekiştirmektedir. Kültürümüzün yozlaşmasından kültür emperyalizmini sorumlu tutan sanat ve edebiyat çevreleri bu maddi kültür unsurunu (teknoloji) göz ardı etmektedirler. Kültür emperyalizmi başarıyla sağlanırsa, sömürülen ülkede sömürülmeye karşı ideolojik olarak karşı tepki oluşacaktır. Kendi ülkemiz açısından bakacak olursak; toplumsal evrim çizgisi Batı’dan oldukça farklı olan Türkiye ne bilim ne de düşün düzeyinde bu kapana kısılacaktır. Özgün tarihimiz ve bugünkü gizli gücümüz insanoğlunun evrim çizgisine özgün katkılarımızı olanaklı kılan birikimlerle doludur (Kongar, 2003, s. 28-30). “Tam Bağımsızlık” ve “Millî Modernleşme” öğeleri üzerine ideolojisini kurarak Anayasa ile bu ideolojiyi güvenceye alan Mustafa Kemal Atatürk’ün tarihe armağan ettiği kazanımlar, Türk toplumunun geleceği ve Batı emperyalizmi karşısında duracak her millet için önemli bir örneklik teşkil etmiştir. Atatürk için “modernleşme” bir araçtır; asıl hedef “emperyalistler karşısında dimdik durabilecek ölçüde güce sahip olmak” olmuştur (Kongar, 2016).

Kültürel yabancılaşmanın bir boyutu olan “aydın yabancılaşmasını” Ziya Gökalp, yarım asır önce Türkiye’de okumuş, *aydın-halk ikiliğini* ele alarak ve de “hars-medeniyet” ayrımını yaparak tanımlamıştır. Gökalp, bu kültür ikiliğini Tanzimat’tan sonra Batı modeli eğitim kurumlarının açılması ve Batı’yla olan kültürel ilişkilerin arttırılmasıyla ortaya çıkan elitlere bağlamaktadır. Halk, millî kültüre sahiptir; aydınlar ise medeniyetten pay almışlardır. Toplumun kalkınması ve güçlü olabilmesi için aydınların manevi kültüre sahip olarak maddi kültüre açık olması gerekir. Aydınlar, millî kültüre yabancılaşmamak için millî olmalı, halkta canlı yaşayan kültürel değerleri, harsı iyi incelemeli ve öğrenmelidir. “Çünkü halk millî kültürün canlı bir müzesidir.” Bu düşünce “halka doğru” ifadesiyle formüle edilmiştir (Gökalp, 2013; Erkal, 2000, s. 299-301). Burada Ziya Gökalp’e getirilecek eleştiri; halk ve toplumun birbirinden ayrı düşünülmesidir. Halk da gelenekten uzak olabilir. Aydınların takip edeceği şey, “toplumsal gerçekler” olmalıdır. Sanatçılar, edebiyatçılar için de aynı yorumlar yapılabilir. Orhan Türkdoğan’a göre, Ziya Gökalp’in kendi toplumsal ve kültürel gerçekliğimiz içerisinde “yabancılaşmayı” sorgulaması, O’nun sadece Batı sosyolojisinden alıntılar yaptığı iddialarını çürütmeye yetmektedir. Türkdoğan’ın (1978) şu yorumu dikkat çekicidir: “Yabancılaşma kavramı, adı konmadan da olsa, Hegel idealizminden, Marksist materyalizme kadar birçok akımda varlığını hissettirir. Fakat yabancılaşmanın cemiyetlerdeki önemi, ancak son zamanlarda gelişen sosyoloji araştırmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Ziya Gökalp ise, yarım asır önce, Türkiye’de ‘okumuş (aydın)-halk ikiliğini’ ele alarak ‘hars-tehzip’ ayrımını yapmakla ‘yabancılaşma’ konusunda çağının ötesinde bir adım atmıştır” (s. 119-120).

“Türk Modernleşmesi, asker-sivil bürokratik elit ve aydın bir kadro tarafından uygulamaya konulan ve sınırlı bir halk katılımına sahip olan bir harekettir.” (Yazıcı, 2017, s. 24-25). Osmanlı’nın son dönem entelektüelleri, 1890-1905 yılları arasında doğmuş olanlar Türk hayatına yön vermiş, *kültürel-akademik-entelektüel* hayatta kurucu rol oynamışlardır. İttihat ve Terakki geleneği, Cumhuriyet’te ölçüleri belirleyen ilke olmuştur (Mardin, 1985, s. 350-51). Batıcıların *medeniyetçi*; Türkçülerin *milliyetçi* görüşlerinden belirli nüanslarla etkilenmiş olan Mustafa Kemal Atatürk, yeni ideolojinin, değerlerin halka aktarımında özellikle “aydınları” görevli kılmış ve bir kültür, medeniyet ayrımına

gitmemiştir. Osmanlı'nın düşün hayatının kazanımlarını ve Jön Türk ideolojisindeki ilkeleri miras alarak *Cumhuriyetçilik* merkezinde altı ilke ile Atatürk, yeni Türk Devleti'ni temellendirmiştir: *Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, İnkılâpçılık, Laiklik ve Devletçilik*. Aydınlar için de halk için de bu temel ilkeler yeni ideolojinin anahtar kavramaları olmuştur (Dumont, 1999, s. 51). Dolayısıyla yeni Türk hayatına anlam katan ilkeleri belirleyerek Atatürk, yabancılaşmanın aşılmasının formülünü de kurgulamıştır, diyebiliriz.

Bilgi ve yetki anlayışı sorumluluk artışıyla birliktedir. Aydın, iyiye gitmenin de kötüye gitmenin de daha fazla sorumlusudur. Batılılaşma macerasında, modernleşme süreçlerinde doğru ve yanlışları omuzlaması gereken kesim; aydınlardır. Her toplumda olduğundan daha fazla Türk toplumunda "bilen" önemli bir yer tutmuştur. "Bozulma", "yabancılaşma", "kimlik bunalımı", "çözülme" gibi oluşumlarda aydın sorumluluk sahibidir. Bugün, büyük gerçek ve değişmeyen husus, özellikle medyadaki bir kısım aydınlarımızın kendi toplumundan, değerlerinden, tarihinden kopmuş olduğudur. Bu topraktan uzaklaşmamış, işini bilen aydın ve sanatkâra göre; mesela oyunun bizim oyunumuz, müziğin bizim müziğimiz, sanatın bizim sanatımız, edebiyatın bizim edebiyatımız olabilmesi için, uydurmacılıktan, taklitten, özentiden, yozlaşmadan uzak kalmalı, her şey bize özgü olmalıdır (Sezen, 2002, s. 149-53).

Kaçınılmaz olarak yaşanan *toplumsal değişme* gerçek gelişmeyi sağlayabiliyorsa sorun yok; ancak kültürel yabancılaşmaya, yozlaşmaya, taklitçiliğe doğru gidiyorsa ciddi sorun var demektir ve bunu umursamamak daha da kötüye gitmeye sebebiyet verecektir. Kültürel yabancılaşma, "kendi kimlik ve şahsiyetini oluşturan tarihî, sosyolojik, kültürel, psikolojik sürece ve bütünlüğe aykırılık ve onun dışına çıkma, toplumun değerlerinin uzağına düşüp başka değerleri benimseme veya benimsemeksizin tekrarlama" anlamına gelmektedir. Kültürü yaratan millet ve toplumdur. Bu yaratılan kültür, o toplumun varlığını ve kimliğini korumakta ve devam ettirmektedir. İşte bu noktada kültür değişimleri, gelişimi sağlamalı; ancak milleti bir kimlik bunalımına, kültür buhranına ya da yabancılaşmaya sürüklememelidir (Sezen, 2002, s. 93-105).

Bu yorumlardan hareketle Atatürk'ün Türk Milletini çağdaş medeniyete taşıyacak, yüksek bir kültürden, millî kültürden bahsettiği yorumunu rahatlıkla yapabiliriz. Atatürk'e göre "bilim, entelektüel kültür (fikir hayatı) ve edebiyatı, güzel sanatları kapsayıcı bir nitelikte olan millî kültür" her zaman gelişmeye açık ve dinamik olmalıdır ki çağdaş medeniyetteki yerini bulsun. Ayrıca kendi benliğimizden fedakârlıktan, taklitçilikten de kaçınılmalıdır (Sayılı, 1990, s. 1-8).

Yabancılaşmaya açık ve yabancılaşmayı daha yoğun olarak yaşayan gruplar olarak "alt kültürler", tartışmaların bir başka boyutudur. Egemen kültürün içindeki farklı yaşam biçimleriyle beliren "alt kültür", kendine özgü yaşama biçimini kendi grubunda içselleştirmiş ve ona benimsetmiş bir topluluktur. Farklı toplumsal ilişkiler sistemi olarak alt kültürler, toplumsallaştırma normlarının ve ilişkilerinin dışında kendi toplumsal normlarıyla yaşamakta, farklı bir ahlak, iletişim biçimi, barınma, eğlenme tarzı, sanatsal faaliyetleri ile gerçekte bireysel tepki ve ifade biçimlerini grupsal söyleme dönüştürmektedir. Egemen kültürden farklılık grup üyelerince onaylanmıştır. Örnekler; azınlıklar, çingeneler, göçmenler, kendilerine özgü yaşam biçimleriyle çeşitli gençlik grupları, dini cemaatler, mason örgütleri... gibi sıralanabilir (Doğan, 2002, s. 86).

Alt kültürler, aslında millî kültürlerin yaratıcılığını yitirmeye başladığı zamanlarda, egemen kültüre tavır alış olarak ortaya çıkar ki ait oldukları toplumların çelişkilerini kültürel bir biçimde dışa vururlar. Araştırmalar, gençlik alt kültürleri üzerinde yoğunlaşmıştır; çünkü toplumsal değişmelerden en çabuk etkilenen kesim gençlerdir. Aile, okul, arkadaş, iş çevreleri ile çeşitli nedenlerle uyum içerisinde olmayan

gençler, yeni uyum ve mutluluk alanı olarak alt kültürlerle yönelmektedir. Kendi ayakları üzerinde duramayan, gelişim sürecini sağlıklı yaşamış ve çevresiyle çatışma içerisinde olan gençler bir şekilde kendileri gibi olan insanları bulmakta, grup oluşturmada ve bu grubun himayesi altına girmektedir. Gruba dâhil olma artık onlar için en büyük mutluluktur. Özellikle, “maddi doygunluğa erişememiş, alt gelir grubuna dâhil olanlar kendilerini toplumun refahından pay alamayan, itilmiş, horlanmış, ezik üyeler olarak görmekte, bu onların toplumun değerlerine sırt çevirmeye, olumsuz bir kimliğe bürünmelerine neden olmaktadır”, hatta kimlik bunalımı aykırı düşmeye, suç işlemeye kadar gidebilmektedir (Doğan, 2002, s. 292).

Köylerden kentlere göçün, kentin yeni sakinlerinin alt kültürlerle yönelmelerinde önemli bir etken olduğu düşünülebilir. Yeni çevreleri, kent ve teknoloji, yeni yaşam biçimiyle bağdaşamayan gençler bir *güçsüzlük, önemsizlik, amaçsızlık, anomi (kuralsızlık)* duygusu içine girebilirler. Hayatlarını anlamlandırmak, güç elde etmek için yeni yerleşim birimleri, sığınakları oluştururlar. Sanayi devrimiyle birlikte, yeni sınıflaşmalar, toplum birey çelişkisinin büyümesi, ev-iş hayatı ve boş zaman kavramının değişmesi, sanayileşmiş ülkelere özgü bir bunalım gençliğinin doğmasına neden olmuştur (Tedy, Beys, Meşin Ceketliler, Hippilik... gibi). Modern toplumda ise, modernizmin geleneksel üretim ve yaşam biçimlerini çözmesi, yaşam alanındaki ciddi değişmelerin yaşanması bu yeni değişmelere karşı değer üretmemiş toplumlarda bireyi birçok soruyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu soruna çözüm arama yolu olarak da modern birey alt kültüre yönelmiştir. Türkiye sanayileşme sürecini tamamlamamış ve modernleşme deneyimlerini farklı şekilde yaşamış bir ülke olarak Batı ülkelerinden ayrıldığı için onların kültürel çelişkilerini doğrudan üretmemiştir. Özellikle maddi doygunluk derecesi iyi olan alt kültürler daha çok öykünmeciler, taklitçi gruplardır. Bunlar örnek aldıkları güçlü ülkelerin acı ve elemelerini benimsemiştir. Bu gruplar kendi gerçeklerine rağmen yabancılaşmıştır (Bağdat Caddesi Gençliği bunlara örnektir; Tedy Boys ve Meşin Ceketlilere benzerler). Bunlar iletişim araçları vasıtasıyla ülkede yayılmışlardır (Doğan, 2002, s. 292).

Alt kültürler bağlamında yabancılaşmanın nedeni millî kültürün geliştirilerek bireylere sunulmamasıdır. Kültür ve eğitim politikalarımız mümkün olduğu kadar modern olmalı, değişim kültürüne bireyleri hazırlamalı; aynı zamanda bize özgü inanç ve değerleri vererek toplumsallaşmayı başarılı bir biçimde yürütmelidir. Dil ve edebiyat, sanat da bu politikaların yürütülmesinde önem arz eden bir araçtır.

“Popüler kültür” ve “kitle kültürü”, bireyin ve toplumun üzerindeki doğrudan etkisi nedeniyle kültürel yabancılaşmanın önemli nedeni ve sonucu olarak değerlendirilebilir. Farklılıklarına rağmen bu iki kültür, yabancılaşma meselesinde örtüşmektedir ki popüler kültürde olduğu gibi, kitle kültüründe de kültürün, tüketim malzemesi, bir meta; fakat hızlı, her an değişen ve mutlaka tüketilmesi gereken bir meta olduğu görülmektedir (Işık, 2012, s. 83-88).

Pop, “halk arasında yaygın olan, beğenilen, genelin zevkine uygun olan” anlamlarına gelmektedir. Fransızca popüler, “halkla ilgili, tanınmış, sevilen” anlamındadır. Türkçede de yakın bir anlam vardır; halkın sevdiği kişiler, konulardır. Halkın sevgi ve sempatisini kazanmak için uygun davranışlar üretme, popüler kültürü doğurmuştur. Temel ölçüt halkın sevgisi, sempatisidir. Halkın sevmediği şeyler popüler kültürde asla yer almaz. Toplumsal hayatın kitle hayatına dönüştüğü ülkelerde “popüler kültür” etkisini ve ağırlığını koyar. Bireylerin yeme, içme, giyme, konut, kent yaşamı, yerleşim bakımlarından birbirlerine çok benzer duruma getirilmeleri, özgün medya aracılığı ile milyonlarca seyircinin aynı müzikten hoşlanması, aynı duyguları paylaşması, aynı davranışları sergilemesinin sağlanması kitle kültürünü yansıtır. Bu anlamda, popüler kültür ise insanların üzerinde baskı unsuru oluşturmaz; daha çok insanların, kitlelerin

neyi sevdiği, neyden hoşlandığı üzerinde durur ve bu hoşlantının devamlılığını gösterir. Popüler kültürde alan da veren de razıdır (Doğan, 2004, s. 347-48).

Kendi öznel kültürünü hazırlamayan bireyler, popüler kültürü hazır bulurlar. Birey, düşünmekten, yaratmaktan kurtularak zaten kabul edilmiş olan kitlelerin popülitesini kabul eder; bu kültüre teslim olur. Bilgi toplumu için gerekli olan yaratıcılık yok edilmiş olur. Ayrıca popüler kültür birbirine zıt ya da normalde kabul edilmeyen unsurları birdenbire yıldız haline getirebilir (Doğan, 2004, s. 348).

Planlı olarak üretilen kitle kültürüne karşı çeşitli birey ve grupların sosyo-kültürel tepkisi olarak bir alternatif kültür; kitle kültürünü doğurucu özellik göstermiştir. Bireyler yaratıcılık dışında hazır olan kültürle yetinmiş ve de kendilerine yararsız uğraşlar bularak bu şekilde kendilerini anlamlandırmışlardır (Doğan, 2004, s. 349-50).

Kitle kültürü ve popüler kültür, toplumun birçok kesimini aynı kategori içinde toplamakta; ancak aslında insanın gözüne bir sis perdesi çekerek, toplumda var olan yabancılaşmanın gözlerden kaçmasına neden olmaktadır. Günümüzde artık popüler kültür, kalıcılığı olmayan, ticari gösteriye dayanan, gündelik, kültür endüstrisi tarafından üretilmiş bir kültürdür. Neyin popüler olacağına tamamen kültür endüstrisi kendi olanaklarıyla karar vermektedir. Popüler kültürde her şey (müzik, sinema filmleri, resimler, folklor, romanlar, şiirler...) alınabilir, satılabilir bir meta haline gelmiştir. Popüler kültürün yabancılaşma boyutu açısından olumlu yanı ise bireylerin sisteme karşı hoşnutsuzluklarını, tepkilerini dışa vurmalarında bir araç işlevi görmesidir. Çok uç noktaların müziklerine (protest, arabesk gibi) popülaritenin kazandırılmasıyla bütünlük sağlanabilir (Popüler Kültür Üzerine, www.40.ikindi.com; Işık, 2012, s. 83-86).

“Popüler kültür” ile “medya kültürü” arasındaki ilişki nedir? Medya olaylara ve düşüncelere ticari meta açısından bakmaktadır. Medyada “acaba ne yapmalıyım da daha fazla para kazanmalıyım” endişesi hakimdir. Bu nedenle kendi kültürünü, “medya kültürünü” yaratmıştır. Medya için kaliteli sanat, kaliteli sunum değil; iyi reyting yapan ve iyi para kazandıran sanat ya da sunum önemlidir. Neyin satılacağına da medya karar verdiği için bizlere beğenmek düşmektedir. Bu yönüyle popüler kültür, medya aracılığı ile insanları düşünmekten ve sorgulamaktan uzaklaştırmaktadır. Popüler kültürde her şey imaj üzerine kuruludur. Medya ekonomide, siyasette, sporda ve sanatta yıldızlaşan imajlar yaratmaktadır. Türkiye’deki duruma baktığımızda ilahlaştırılan bu imajlar taklit edilmektedir. Örneğin, yeni çıkan tüm arabeskçiler, türkücüler idolleştirilen isimlere benzemekte; onlar gibi şarkı söyleyip, onlar gibi davranmaya çalışmaktadır. Pop müzikte her gün, hitleşen sanatçıların benzerleri çıkmaktadır. Hatta çoğu zaman taklit mi, gerçek mi bunu ayırmak bile zorlaşmıştır. Bu noktada popüler kültür “kitsch’leşmeyi (yozlaşma, sanatsal yabancılaşma)” de doğurmuştur, diyebiliriz. “Kitsch”, Almanca ucuzlatma, sanat değeri olmayan anlamına gelmektedir. İngilizcede “kitsch” genellikle yoz, sıradan, düzeysiz, beğeniye seslenen ürün olarak açıklanmaktadır. Kitsch, içinde hakiki değer barındırmayan, kendine özgülüğü olmayan, taklit edilmiş, sanatsal açıdan değersiz, içi boş anlamındadır. İçinde üretildiği toplumla mesafesini koruyamayan, egemen rejimi, sistemi yücelten bir sanat anlayışıdır; sanatta yabancılaşmadır (Popüler Kültür Üzerine, www.40.ikindi.com).

Bir ülkede hemen herkesi kuşatabilen popüler kültürün olumsuzlukları vurgulanırken en çok da “sanat” ve “sanat ürünleri” üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Seçkin görüşlerin iddia ettiğine göre; popüler kültür sanat eserlerinin gerçek değerini düşürmekte, onları sıradanlaştırmakta, basitleştirmektedir. Gerçek sanat eseri öyle kolay algılanabilecek ve hemen elde edilebilecek bir nesne değildir. Popülizm, araçlar, medya halka ulaşmak ve tabii tüketimi kamçılıyıp daha fazla kazanmak amacıyla sanatı içerikten yoksun duruma getirmektedir. Seçkin kültürün dışında var olan kültürel-sanatsal ürünler

ve olgular popüler kültürün içerisinde değerlendirilmektedir. Bu durum bir bakıma, üzerinde durduğumuz “aydın yabancılaşması” ile de örtüşmektedir. İçi boş, popülerlik kazandırılmış sanat eserleri ve sanat anlayışı günümüz toplumlarında “şeyleşmiş/yabancılaşmış” bireyleri hedef almakta ve onları sisteme uyumlandırmayı öngörmektedir. Hatta onları açıkça yabancılaştırmakta ve şeyleştirmektedir (Işık, 2012, s. 85-86).

Modern-millî devletlerin kurulma sürecinde yeni toplumun kimlik inşası meselesinde “kültür, eğitim, sanat ve edebiyat” araç olarak görülmüştür. Dolayısıyla buraya kadar tartışma alanlarını *kültürel yabancılaşma* bağlamında sunduğumuz her kavram, terim modern devletlerin oluşum sürecinde hayati bir anlam taşımıştır. Türk Modernleşmesine yeni, radikal bir anlam kazandıran Modernleşmeci Lider Mustafa Kemal Atatürk de kültürel tasarımını “Milliyetçilik” ve “Medeniyetçilik” prensipleri çerçevesinde şekillendirerek, bir *Türk Rönesans’ı* yaratmak istemiştir. Tam Batılılaşma hedefini “millî bir kültür dönüşümü” haline getirerek “bize özgülük” oluşturmaya çalışmıştır. “Millî” kelimesini siyasi, toplumsal ve kültürel her gelişmemizde ön planda tutarak, olası bir yabancılaşmanın tüm boyutlarının aşılmasını sağlamayı hedeflemiştir: *Millî Sınır, Millî Devlet, Millî Ekonomi, Millî Eğitim, Millî Tarih, Millî Dil, Millî Edebiyat, Millî Sanat* gibi (Tunaya, 1983, s. 89; Turan, 2003, s. 629-30). Atatürk, Türk Modernleşmesinin getirdiği yeni değerlerin ancak “eğitim aracılığıyla” anlaşılabilceğini ve korunabileceğini vurgulayarak bu görevi öğretmenlere, aydınlara, sivil toplum örgütlerine ve annelere yüklemiş; Cumhuriyet’i koruyacak olan gençleri de bunlara emanet etmiştir. Her alanda yapılacak olan inkılâbın temeline “eğitimi” yerleştirmiştir. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*’yla eğitim millileştirilmiş ve farklı zihniyetlerin birbirlerine düşman, yabancı yetişerek topluma zarar vermelerinin önüne geçilmek istenmiştir (Işık, 2007). Türk kimliğini “*Ne Mutlu Türküm Diyene!*” sözüyle özetleyen Atatürk, tüm alt grupları böylece üst kimlikte birleştirmeyi; toplumsal bütünleşmeyi ve yabancılaşmayı engellemeyi planlamıştır (Yalçın, 2011). Modernleşmeci Atatürk, Türk İnkılâbı’nın Türk sanatıyla desteklenmesine çalışmıştır. Devletin sanatçılardan beklentisi Türk İnkılâbı’nı destekleyecek konuları modernist üslupla ele almaları olmuştur ki ağırlık özellikle “kübizm”den yana konmuştur. Sanat, yeni değerlerin halka benimsetilmesi ve ideolojinin aktarımı konusunda hizmete sunulmuştur. Sanatsal bir estetik arayışından çok, Türkiye’nin modernleşme söylemine sanat aracılığıyla destek çıkma çabası söz konusudur. Türkiye’ye “Sanayi-i Nefise Mekteb-i Ali’si” olarak miras kalan okula 1927’de atölyeler ilave edilerek kurulan ve Avrupa’dan ünlü sanatçıların eğitim kadrosuna katıldığı “Sanay-i Nefise Akademisi” bahsettiğimiz amaçlara hizmet etmiştir (Artun, 1998, s. 52-57; Alpay, 2019, s. 314-18). Bu bağlamda düşünüldüğünde, modernleşmenin getirdiği yeni değerlerin aktarımcısı olan sanat ve sanat eserleri aynı zamanda yabancılaşmanın da taşıyıcısı olabilmektedir. Popülerlik adı altında içi boşaltılmış ve tamamen tüketime yönlendirilmiş sanatsal anlayış, bireyleri özne olmaktan nesne olmaya sevk etmekte, anlamsızlaştırmakta ve yabancılaştırmaktadır. Cumhuriyet ideolojisiyle kitle kültürü, popüler kültür, sanatsal faaliyetler anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Toplumsal hayatın tüm alanlarında olduğu gibi *edebiyat* alanında da modernleşme adımları süregelirken tartışmalarını ve bunların dönemsel yansımalarını beraberinde getirmiştir. Bir yandan modernleşme süreçlerinin Batı’ya açılan etkisinde yeni edebiyat tarzları geliştirilirken “(Ahmet Vefik Paşa, Ziya Paşa, Şinasi, Namık Kemal, Şemseddin Sâmî, Ahmet Mithat Efendi, Recâizâde Ekrem, Abdülhak Hamit gibi isimler örnek verilebilir)” bir yandan da Batılılaşmanın boyutlarını, yaşam alanında gerçekleşen ikilikleri, kültürel yozlaşmaları ve kendi kültürüne yabancılaşmış tipleri karikatürize eden eserler “(Recâizâde Ekrem’in *Araba Sevdası*, Ahmet Mithat’ın *Felâhın Beyle Rakım Efendi’si*, Ömer Seyfettin’in *Efruz Bey’i*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Kiralık Konak’ı* örnek gösterilebilir)”

yaygınlaşmıştır. Türk edebiyatı da modernleşme sürecinde toplumsal hayatta yaşanan ikilikten nasibini almıştır. Özellikle kültürel yabancılaşmanın dil ve edebiyat alanında yansımaları, yarattığı kriz üzerinde önemle duran isimlere *Ahmet Hamdi Tanpınar* ve *Kemal Tahir* örnek verilebilir (Özkırmı, 2004; Tanpınar, 1969; Okay, 1992, s. 167-71). Tanzimat ile beraber belli karakteristik özelliklerle belli dönemlerde (*Edebiyat-ı Cedide*, *Genç Kalemler Dergisi* ve *Yeni Lisan Hareketi*, *Millî Edebiyat Akımı*) gerçekleşen gelişmelerin temelinde ilerleyen Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı ürünleri ve süreli yayınlar (*Yeni Mecmua*, *Dergâh*, *Anadolu*, *Halk Bilgisi*, *Hayat Mecmuası*, *Kadro*, *Varlık*, *Ülkü Dergileri*...) bağımsızlığın ardından, erken dönemde; “toplumsal ve kültürel değişimin nitelikleri, halkçılık anlayışı, Anadolu’nun kültür ve medeniyet kaynağı olması, Türk İnkılabı’nın haklılığı, yetiştirilmek istenen yeni insan tipi, vatandaşlık eğitimi...” gibi temel başlıklarla “toplumsal yararı” gözetmiş; eleştiriler ılımlı bir tavırla yapılmıştır. Zararsız sayılacak konuların işlenmesi, *Takrir-i Sükûn Kanunu*’yla 1930’lara kadar güvence altına alınmış; 1930’dan sonra “toplumcu-gerçekçi” çizgiye yönelinmiştir (Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi, 2010, s. 241-242; Özkırmı, 1983, s. 580-90; Naci, 1983, s. 611-19; Aktaş, 1992, s. 525). Sanatta olduğu gibi edebiyatta da Türk İnkılabı’nın mimarı Atatürk, kökleri geçmişimizde, kendi benliğimiz ve tarihimizde aradığı gibi yeni toplum için elde edilecek verimi gelecekte görmüştür. Millî kültürü geliştirerek çağdaş kültüre ulaşmada, yeni toplumu bütünleştirmede ve “biz olma” duygusunu yaymakta; dolayısıyla yabancılaşmayı aşmakta edebiyatı da araç olarak benimsemiştir (Özgü, 1988, s. 1133-1168).

“Taklitçi toplumlar kendi kültür ve medeniyetine göre insan yetiştirmekten uzaklaşmışlardır. Taklit ettikleri kültür ve medeniyetlerin özüne de nüfuz edemediklerinden, daha fazla bozulmaya müsait hale gelmişlerdir. Taklitçi toplumlar kolayca kaçan kız gibidir. Bir taraftan gitmeye can atar, bir taraftan korku içindedir” (Sezen, 2002, s. 35). Bu düşünceler çerçevesinde baktığımızda; popüler kültür, sanat ve edebiyat ürünlerini medya tarafından kontrol edilen birer tüketim nesnesi haline getirmiştir. Bu yönüyle de taklitçiliği yaymış; ticari kaygılarla içi boş, ucuz sanat ve edebiyat ürünlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. *Sanat*, *edebiyat* kültürü yansıtmaktadır ve evrensel kültürde yer edinmek taklit ederek değil, ancak kendimiz olmakla mümkün olacaktır. Atatürk, Türk İnkılabı’nın ilerlemesinde ve tanıtılmasında bu felsefeden hareketle yol almıştır.

“Yazılı ve görsel basında, dilde yabancılaşma” konusu, “dilde kirlenme, züppeleşme ve yozlaşma” tanımlarıyla işlenmiştir. “Züppelik”, Fransızca ve İngilizcede “snob” sözcüğü ile ifade edilmektedir. Fransızca sözlüğe göre; “hiçbir temiz yeteneği göstermeden ve hiçbir köklü ihtiyaca bağlı olmadan yüksek sosyetenin seçkin insanlarından ödünç aldığı tavırları, zevkleri, modaları gösterişle dışa vurmak suretiyle onlarla kaynaşma yollarını kollama ve kurabildiği böylesi ilişkilere sahip çıkma olayı” olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede yabancı sözcüklerin gelişigüzel alınması ve kullanılması dilde ve kültürde züppeleşmedir, diyebiliriz. “Yozlaşma” ise kendi doğasından, özünden ve kimliğinden uzaklaşma olarak tanımlanmakta; züppeleşmeye kültürel bir açılım getirmektedir. Kültürel etkileşimde sözcükleri, terimleri, anlayışları, bir kültürden diğerine taşıyan modern zamanların uçan halısı; bilim ve teknolojik ürünlerdir. Bu araçlarla kültürler ve sözcükler ülkeden ülkeye dolaşır. Kültür istilası korkusuyla, modern uçan halının getirdiklerine sırt çevirmek çözüm değildir. Önemli olan uçan halıya bize ait, kültürümüze ait bir şeyler yükleyebilmektir (Doğan, 1999, s. 150-56).

Taşıdığı bu önemden dolayı, “dil çalışmaları” Atatürk tarafından 1920’lerin ve 1930’ların dönüşüm serisine tâbi tutulmuştur (Doğan, 1984, s. 28-30). Türk kültürünün geliştirilmesine paralel olarak Türk tarihi (Türk Tarih Tezi) ve Türk dili (Güneş Dil Teorisi), öz Türkçeleştirme, dilin yabancı dillerin esaretinden kurtarılarak millileştirilmesi

çalışmaları ağırlık kazanmış; Türklük şuurunun geliştirilmesine, Türk kimliğinin inşasına, öz güvenin sağlanmasına hizmet etmiştir (Lewis, 1999, s. 251-72). Dil reformunun aslında bir yabancılaşma krizine, kültürel buhrana, anlam ve kelime tahribine neden olduğu ve İslam medeniyeti çerçevesinden tamamen Batı medeniyeti çerçevesine geçişi sembolize ettiği yönündeki tartışmalar günümüze kadar ulaşmıştır ki bu fikirleri savunan kişilerden birisi de Mehmet Doğan'dır (1984, s. 71-72). Dilde özleştirme ve kelime tasfiyesi çalışmalarında aşırıya kaçılması sonucunda, 1935 sonrası Atatürk'ün duruma müdahale ettiği gerçeği de dikkat çekici bir detaydır. Ahmet Cevat Emre (1960, s. 339), Atatürk'ün "iki şeyde inkılâp olmaz; dilde ve musikide" dediğini yazmıştır.

"Kirlenme", doğadan gelen saflığı, güzelliği kaybetme durumudur. Kendi içinde bir yıkanma, arınma gereksinimi barındırır. Kültürel kirlenme, toplumsal kirlenme bir farkındalığı da doğurmaktadır. Kültürün doğallığının, saflığının değişmesi eğer kültürel yapıda bir yozlaşmaya (bozulmaya) gidiyorsa tehlike var demektir. Kültür içerisinde hayatı yaşanılabilir kılan değerlerin yozlaşması, bozulması; bireylerin anlamsızlaşmasına, yabancılaşmasına, dolayısıyla da toplumun yabancılaşmasına neden olabilir. "Eğer sosyal değişme gerçek gelişmeyi ifade ediyorsa, sorun yok demektir. Yabancılaşmaya ve yozlaşmaya, kirlenmeye doğru gidiyorsa, sorun vardır. Bunun ölçütü de belirsiz değildir. Kendinden uzaklaşma ve kimlik bunalımı açıkça görülebilir..." (Sezen, 2002, s. 93).

Temiz toplum tartışmaları her ülkede sıkça rastladığımız bir durumdur. Ülkedeki her olumsuzluğu toplumsal bir kirlenme, yozlaşma, çözülme olarak görmek de yanlıştır. Örneğin, Türkiye'de modernleşme süreçleri boyunca "güvensizlik, intiharlar ve boşanmaların artması; gençler arasında değer, kimlik ve yaşam sevinci kayıplarının yaşanması; içki, uyuşturucu, kumar, sapkınlık, hırsızlık gibi kötü alışkanlıkların özellikle büyük şehirlerde hızla artması" toplumun kirlenmesi veya çözülmesi anlamına gelmemelidir. Genel olarak, toplumsal çözülmeyi doğuran faktörler; "toplumsal ilişkilerde ve aile yapısında karşılıklı sevgi, saygı, bağlılık ve dayanışmanın azalması, millî birliğin bozulması, eğitimin ve öğretimin millî olma özelliğini yitirmesi, ahlaki değerlerin zedelenmesi, can ve mal güvenliğinin zedelenmesi; hukuk devleti anlayışının yara alması, anayasa dışına çıkma eğilimlerinin artışı, aile kurumunun yozlaşması, din ve vicdan hürriyetinin kullanılmaması, topluma ait olma şuurunun kaybolması, çoğulcu demokratik yapıya geçememe, geleneksel yapı ile modern yapı arasında denge ve uyumun kurulamaması, kültürel yabancılaşma, ekonomik istikrarsızlık ve yoğun işsizlik" şeklinde özetlenebilir (Erkal, 2000, s. 276-77).

Kültürel yozlaşmayla ilgili en çok eleştiriye "kitle iletişim araçları" almaktadır. Birçok çevreye göre kitle iletişim araçları (özellikle sosyal medya) ülkemizde gençleri millî kültürlerinden uzaklaştırmakta, alkol, uyuşturucu, sapkınlık gibi kötü alışkanlıkları meşrulaştırmaktadır. Medya insanlara çirkinlikler, şiddet, yıkma, dökme, müstehcenlik sunmakta; reklamlar bilinçsiz tüketime insanları sevk etmekte, magazin haberleri ve kültürü kolay para kazanmaya gençleri özendirilmekte; kimi kadın programları ve yarışmalar aile kurumunu zedelemekte ve insanlarda karamsarlık, güvensizlik, sinir bozukluğu yaratmaktadır. Dolayısıyla, kültürümüzü yozlaştıran bu kitle iletişim araçları devlet tarafından kontrol edilmeli, denetim altına alınmalıdır.

Tüm bu eleştirilere maruz kalan kitle iletişim araçları, aslında araç olarak son derece faydalı ve masumdurlar. Araçların iyiye ve güzele yönlendirilmeleri güzel sonuçlar verecektir. McLuhan da "mesaj aracın kendisidir" diyerek, televizyon ve radyonun dünyayı algılayış tarzında köklü bir değişikliğe neden olduğu, dünyanın öteki ucundan, zaman ve mekân farkının aşılmasıyla olup biteni aynı anda görme ve duymamızı sağladığı tezini ortaya koymuştur (Doğan, 1998). Bu anlamda, okuma ve yazılı eserlere dayalı medeniyet son bulmuş ve bir dünya köyü (küresel) oluşmuştur. Yabancılaşma bu

iletişim açısından uzak olmak, bireyin çevresi ve dünyada olup bitenden habersiz olması anlamına da gelmektedir.

Modern toplumda bireyler yalnızca kendileriyle değil; dünyayla da ilgilenmek, dünyayı takip etmek zorundadır. Araçlar bu noktada çağdaş insana tüm olanakları sunmaktadır. Kültürel yozlaşma konusunda, insan bu kitle iletişim araçlarını ve de diğer araçları kullanmasını iyi bilmeli, seçiciliği başarabilmelidir. Kitle iletişim araçları aslında devletin gözetimindedir; çünkü popüler kültür biraz da ideolojilerin 'nasıl bir insan üretmek istediği' ile ilgilidir.

Bu gerçekten hareketle Atatürk, tüm kitle iletişim araçlarını (televizyon, radyo, dergi, gazete, sinema... gibi) devlet kontrolüne bağlayarak, Türk İnkılabının hizmetine sunmuş; yeni ideolojiye uygun "yeni insan tipinin" oluşturulmasına çabalamıştır. Yabancılaşmanın aşılması, toplumsal uyumsuzluğun giderilmesi noktasında millî eğitimi, millî tarihi, millî dili, millî edebiyatı-folklorü, millî sanatı, basın ve yayın faaliyetlerini, kültürel kurumları (Millet Mektepleri, Türk Ocakları, Halkevleri, Halk Odaları gibi) aracı kılmıştır (Doğaner, 2019, s. 341-346; Özodaşık, 2006; Çeçen, 1990; Duman, 2011). Modernleştirme stratejisi/projesi bağlamında bu dönemde gerçekleştirilen adımların yabancılaşmayı aşıp aşamadığı, kültürel buhranı ne kadar sınırladığı halen önemli tartışma konuları arasındadır.

Sonuç

Sanayileşme, kentleşme, modernleşme süreçlerinin taşıdığı yeni değerlerin ve yeni ideolojilerin benimsenmesi ve toplumsal bütünleşmenin, bireysel uyumun sağlanması noktasında bir çelişki olarak ortaya çıkan "yabancılaşma olgusu", araştırmadan da anlaşıldığı üzere çok boyutlu bir tartışma alanıdır. Yabancılaşmanın kültürel boyutu ise modernleşme yolunda olan her toplum için hayati bir mesele olmuştur. Çünkü modern toplumda çağın gereklerine cevap verebilme ihtiyacı doğmakla birlikte; millî, öz değerlerin aktarımı ve korunması, aynı zamanda bunların modern olanla uyumunun sağlanması noktasında dengenin kurulması gibi ciddi bir zorunluluk da söz konusu olmuştur. Bu noktada birçok yabancılaşma alanını da içinde barındıran "kültürel yabancılaşma olgusu" dikkat çekmektedir. Tarihi, felsefi, sosyolojik, psikolojik boyutlara sahip olan kültürel yabancılaşmayı ya da kültür emperyalizmine malzeme olma tehlikesini bir tehdit olarak görmek yerine, ilerleme ve gelişme yolunda toplumsallaşma ve bireyselleşme dengesini sağlayacak politikalar üretmek gerekmektedir. Bilgi toplumunda her birey artık dünyadaki gelişmelerden haberdar olmalı, modern değerlerin, dünya kültürünün, sanatsal faaliyetlerin farkındalığını yaşmalıdır. Ancak bu sayede millî kültür de çağdaş gelişmelere ayak uydurabilecek işlevsellik kazanacaktır. Önemli olan modernleşmenin diğerlerini taklit ederek değil de kendimizin olanlarla işlevsellik katarak gerçekleştirilmesidir; evrensel kültürde ve sanatta, edebiyatta "biz olarak, biz de varız, diyerek" yer alabilmektir. İşte Türk Modernleşmesinin mimarı Mustafa Kemal Atatürk, hayatı boyunca bu felsefenin temellerini atmaya çalışmış ve bir teorisyen gibi hareket etmiştir.

Kültürler karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmekte, beslenmektedir. Ancak bu etkileşim kopyası haline gelmeye dönüştüğü zaman yozlaşma ve yabancılaşma söz konusu olacaktır. Bu anlamda gerekli tedbirler alınmalıdır. Modernleşmenin günlük yaşam ve toplumsal alana taşıdığı olumsuzluklar bilimin ışığında en aza indirilmeli ve kendi özümüzden ayrılmadan çağdaş medeniyette yer almak için ne gerekiyorsa o yapılmalıdır.

Kaynakça

- Afet İnan, A. (1959). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aktaş, Ş. (1992). Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı. *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 3. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Alpay, Y. (2019). Modern Türkiye’de Kültür ve Sanat (1923-2019). *Modern Türkiye Tarihi* (ed. A. Şimşek). Ankara: PegemA Yayınları.
- Artun, A. (1998). Çağdaş Sanat Tarihleri ve Türkiye’de Sanatın Çağdaşlaşması. *Toplum ve Bilim*, 79, 24-65.
- Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi* (ed. F. Acun). (2010). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Atatürk’ün Maarife Ait Direktifleri* (1939). İstanbul: Maarif Vekâleti Ana Programa Hazırlık Serisi.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri-1*. (1945). Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını.
- Avcı, N. (2009). Çağdaşlaşma ve Modernleşme. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi (1920-1938)-1*. Ankara: AKDITYK- AKM Yayını.
- Belge, M. (1983). Cumhuriyet Döneminde Batılılaşma. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 2). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çaycı, A. (2005). Atatürk ve Tarihî Boyutu İçinde Çağdaşlaşma. *Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler* (haz. M. Saray ve H. Tosun). Ankara: AKDITYK-ATAM Yayını.
- Çeçen, A. (1990). *Halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Doğan, İ. (1998). *İletişim ve Yabancılaşma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Doğan, İ. (1999). *Sokaktaki Yabancı*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2002). *Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve Eğitim*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Doğan, M. (1984). *Dil Kültür Yabancılaşma*. Ankara: Birlik Yayınları.
- Doğaner, Y. (2019). Modern Türkiye’de Basın/Medya (1923-2019). *Modern Türkiye Tarihi* (ed. A. Şimşek). Ankara: PegemA Yayınları.
- Duman, S. (2011). *Bir Modernleşme Aracı Olarak Tokat Halkevi*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Dumont, P. (1999). Kemalist İdeolojinin Kökenleri. *Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi* (haz. J. M. Landau; çev. M. Alakuş). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Emre, A. C. (1960). *İki Neslin Tarihi*. İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- Ergil, D. (1980). *Yabancılaşma ve Siyasal Katılma*. Ankara: Olgaç Matbaa.
- Erkal, M. (2000). *Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gökalp, Z. (2013). *Kültür ve Medeniyet / Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. Konya: Gençlik Kitabevi Yayını.
- Gülbay, T. (2015). *İsmet Özel’de Yabancılaşma*. Mardin: Artuklu Yayınları.
- Güngör, E. (1997). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Işık, V. (2012). *Kültürel Yabancılaşma (II. Meşrutiyet’ten Günümüze)*. İstanbul: Kum Saati Yayını.

- Işık, Y. (2007). *Hayat Mecmuası'nın Eğitim Açısından İncelenmesi (1926-1930)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- İlhan, A. (2003). *Hangi Batı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayını.
- İlhan, A. (2005). *Ulusal Kültür Savaşı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayını.
- Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılulaşma*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kongar, E. (2003). *Kültür Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2016). *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuran, E. (1997). *Türk Çağdaşlaşması*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Lewis, G. L. (1999). Türk Cumhuriyeti'nde Bir Uygurluk Ögesi Olarak Atatürk'ün Dil Devrimi. *Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi* (haz. J. M. Landau; çev. M. Alakuş). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Mardin, Ş. (1985). 19. yy'da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, (C. 2). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (çev. O. A. Hay). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Metin, C. (2011). *Emperyalist Çağda Modernleşme- Türk Modernleşmesi ve İran (1800-1941)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Naci, F. (1983). Roman. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (C. 3). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okay, O. (1992). Edebiyat. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5. İstanbul: TDV Yayınları.
- Okyar, O. (1999). Atatürk'ün Modernlik Arayışı. *Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi* (haz. J. M. Landau; çev. M. Alakuş). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Özel, İ. (1992). *Üç Mesele Teknik-Medeniyet-Yabancılaşma*. İstanbul: Çıdam Yayınları.
- Özgü, M. (1988). Atatürk'ün Edebiyat ve Sanat Anlayışı. *Bellekten*, 52(204), 1133-1168.
- Özkırımlı, A. (1983). Anahatlarıyla Edebiyat. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkırımlı, A. (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Özodaşık, M. (2006). *Yeni Nesil*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Popüler Kültür Üzerine*. www.40.ikindi.com/ikincidönem/muzik/icerik/13.htm, [Erişim Tarihi: 10.04.2019].
- Safa, P. (2006). *Türk İnkılâbına Bakışlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sait Halim Paşa. (2003). *Buhranlarımız ve Son Eserleri* (haz. M. E. Düzdağ). İstanbul: İz Yayınları.
- Sayılı, A. (1990). Atatürk ve Millî Kültür. *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*. Ankara: AKDITYK- AKM Yayını.
- Sezen, Y. (2002). *Çağdaşlaşma- Yabancılaşma ve Kimlik*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Sezer, B. (1988). *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*. İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Sosyal Bilimler Ansiklopedisi-4*. (1991). İstanbul: Risale Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1969). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Tezcan, M. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Şafak Yayınları.
- Tolan, B. (1981). *Çağdaş Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Tuğcu, T. (2002). *Yabancılaşma Problemi- Hıristiyanlık ve Marksizm'in Kökleri*. Ankara: Alesta Yayıncılık.
- Tunaya, T. Z. (1983). *Atatürkçülük. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2016). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Turan, M. (2003). *Türk Davası: Misak-ı Milli. Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman'a Armağan* (haz. S. Yalçın). Ankara: Berikan Yayınları.
- Turan, O. (1979). *Türkiye'de Siyasî Buhranın Kaynakları*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- Türkdoğan, O. (1978). *Ziya Gökalp Sosyolojisinde Bazı Kavramların Değerlendirilmesi*. İstanbul: Türk Kültür Yayıncılığı.
- Yalçın, E. S. (2011). *Mustafa Kemal Atatürk, Hayatı ve Eseri*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Yazıcı, E. (2017). *Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme Perspektifinden Türkiye'nin Son Yüzyılı. Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (ed. E. Yazıcı). Ankara: Akçağ Yayınları.